

De Limburgsche en Brabantsche Peel.

door A. F. Van Beurden. [Limburg's jaarboek jrg 25, 1919]

Inhoudsopgave

De Limburgsche en Brabantsche Peel.....	1
Register.....	1
I. Twee vragen.....	1
II. Naam, ontstaan en bestaan.....	2
III. Blik in 't verledene.....	4
IV. De Peelsagen.....	5
V. De Peel als cultuur en taalgrens.....	6
VI. Gesteltenis der Peel, ligging, toekomst.....	7
VII. De Vliezen.....	9
VIII. Enkele producten der Peel. Béraudine, verbandwatten,	10
Verbandwatten.....	11
Papier.....	11
IX. Buiige Zomermorgen.....	11
X. Venraij.....	12
XI. Deurne.....	13
Andere burenen.....	14
XII. Het Deurnesche kanaal.....	15
XIII. Horst, Sevenum, Maasbree, Helden en Meijel.....	16
XIV. Asten en Ommel.....	17
XV. Gemert, Boekel, Uden, Zeeland.....	18
XVI. Mill, Wanroij, St. Antonis, Loon, Boxmeer.....	18
XVII. Wat heeft nu de Peel noodig ?.....	19
XVIII. "Peelbelang".....	19
Enkele data uit de wordingsgeschiedenis van Helenaveen en het Kanaal.....	20

5 Register.

I.	TWEE VRAGEN.
II.	NAAM, ONTSTAAN EN BESTAAN.
III.	BLIK IN 'T VERLEDEN, JAN VAN DE GRIENDT.
IV.	DE PEELSAGEN.
10 V.	DE PEEL ALS CULTUUR EN TAALGRENS.
VI.	GESTELTENIS, LIGGING, TOEKOMST.
VII.	DE VLIEZEN.
VIII.	PRODUCTEN DER PEEL.
IX.	BUIIGE ZOMERMORGEN.
15 X.	VENRAIJ EN DEURNE.
XI.	ANDERE BUREN.
XII.	HET DEURNESCHE KANAAL.
XIII.	HORST, SEVENUM, MAASBREE, HELDEN, MEIJEL
XIV.	ASTEN EN OMMEL.
20 XV.	GEMERT, BOEKEL, UDEN, ZEELAND.
XVI.	MILL, WANROY, ST. ANTHONIS, LOON, BOXMEER
XVII.	WAT HEEFT DE PEEL NU NOODIG?
XVIII.	"PEELBELANG".

25 I. Twee vragen.

Toen wij nog jongens waren, vrij van zorgen, en op lagere en hogere scholen volgens vrij versleten methoden ons verstand over allerlei dingen moesten verruimen, verbreed en verdiepen, nam de aardrijkskunde daarin nog een bescheiden plaats in. De geleerde naam "land en volkenkunde" was toen nog niet uitgevonden.

30 Ons werd uit een klein blauw boekje ons heele vaderland, en uit een ander dito de geheele wereld eens in de week bekend gemaakt, en wij moesten vragen en antwoorden in koor opdreunen; ook de geweldig groote kaarten, die aan koorden aan de alles behalve propere muren hingen, bewezen daarbij groote diensten.

35 Zij konden omlaag gelaten worden en ik herinner mij nog met genoegen, hoe bij zoo'n operatie het touw brak en geheel Europa onder gejuich der alles behalve leergrage jongelingschap naar beneden kwam.

De bovenmeester, die toen nog geen mijnheer heette, peperde ons dat behoorlijk in door een paar der hoofdtrompetters kort bij de gloeiende kachel te plaatsen, waar ze van de warmte haast smolten en een ander stel met een paar metselstenen in de

40 handen boven 't hoofd in 't middenpad te plaatsen.

De jeugd is wreed en verkneukelde zich in de tormenten, die de slachtoffers, tot nut van hun toekomstig geluk, ondergingen. Dat mocht allemaal en wie er zich over beklagde, kreeg dubbele breedte uitgemeten.

- 45 Nu leerden wij door het vele dreunen en nabauwen, van die reuzenkaarten, waarop de uitgever de namen vergeten had, de genummerde zeëen, landengten, straten, rivieren, meren en ook wel de bergketenen, die wij echter nog al eens doorelkander haspelden. Met de landen ging dat beter. De vijfhoek Frankrijk, de laars Italië, het reuzenrijk Rusland konden wij 't best onthouden.
- 50 Al was het een eigenaardige methode, het te leeren object ging er toch in. Het bewijs daarvoor is, dat na vijftig jaar de deelen van dien wetenschappelijken koorzang nog onverzwakt in bet geheugen zitten, waarom 't toch maar te doen was. Nederland, 't is boven al gezegd, had een afzonderlijke kaart met mooie, blauwe rivieren, rood omkringde steden en 't dacht ons, daar de kaart evengroot - was als de andere, dat Holland nog niet zoo klein was.
- 55 Enkele dingen op de verschillende kaarten, waarop we in minder leerbegeerlijke oogenblikken zaten te turen - wij hadden niets anders - waren ons onverklaarbaar. Dat waren de groote, witte, onbedrukte vlekken, midden in de kaart van Afrika, van Zuid-Amerika en van Azie. Daar waar de kaarten blanco. Een enkele rivier kronkelde als een slang uit niets naar niets, een andere was gestippeld of ze niet voor den dag durfde te komen, maar 't meest viel ons dat op bij ons eigen land, in Oost Brabant.
- 60 Daar was een gedeelte der kaart ook ledig, en zeer geheimzinnig grijsbruin getint. Dwars er door heen had men er "Peel" op gedrukt. Daarin liepen enkele beken uit niets naar niets. Onze woonst lag dicht bij die grijze vlek in 't Oude Cuijcker-land en zooals jongens zijn, dat stond als een vraagteken in een onzer hersenkastjes op
- 65 oplossing te wachten.
- Een oude boer, dien wij naar de Peel vroegen, zei, dat de Peel 't turfland was en een "heele rek wiet" was; we zagen ook werkelijk telken jare enkele boerenburgers een dag naar 't Westen verdwijnen en dan met een hoogopgestapelde kar turf of plaggen terugkomen.
- 70 Maar onze heele wetenschap over die bruingrijze, geheimzinnige streep moesten wij uit het saaie, blauwe boekje op doen, waarin met geniepig kleine lettertjes gedrukt stond: "In Brabants Oosthoek ligt de van ouds bekende Peel, een groot moeras." De schrijver was er blijkbaar zelf nooit geweest en had er zich met het van "ouds bekende" van afgemaakt, dat toch alleen bij den verkoop van een uitspanning, logement
- 75 of herberg te pas komt.
- Onze nieuwsgierigheid naar het wezen der Peel had al in de jeugd een natuurlijken grond en werd door het raadplegen van werken later mooi gaande gehouden, doordat deze spraken of van "een moerassige plaetse", van een "sunderlingh verlaten oird," of van "een heytig ende verzuurd landschap."
- 80 En dat waar andere gewesten geheel en al bekend en beschreven waren. Zelfs de felle Hanewinckel, in zijn "Reijze door de Majorije", kon niet bevredigen. De Peel bleef onbekend en in euvelen roep. Ze slokte herder, hond en schapen op, die nooit meer terugkeerden, dan alleen om de verdwaalde reizigers te omzweven en hen nog verder van het pad af te leiden.
- 85 De duivel was heer en meester van die roodbruin getinte vlakte, waarin onafzienbare stukken lagen, bedekt met wuivend riet en groene lisschen, die den wind in rythmische buiging met pluimen en kuiven gehoorzaamden. Geen zandrug, geen landtong, geen opgeworpen dijk drong ver door in die vlakte zonder gezichteinder; geen weg voerde dwars door dat gevloekte oord naar de overzijde, waar
- 90 toch ook weer plaggen hutten en bescheiden boerenwoningen stonden en verder op dorpen lagen in de schaduw van de oude linden en de kloeke torens. Een dichte, sluier lag over het geheele worden en zijn der Peel. Ze had geen bekend verleden, geen geschreven geschiedenis, geen geldige bestaansreden en geen redelijke toekomst.
- 95 Twee vragen hadden zich in ons brein vastgezet, die beantwoording vroegen. Hoe ontstond de Peel? Hoe bestond de Peel? Deze lieten ons geen rust.

100 II. Naam, ontstaan en bestaan.

- De Peel is oud, de naam zegt het. Het woord is vervormd uit het Latijnsche palus, moeras. Geschreven gedenkstukken uit den ouden tijd bestaan er niet. In den de Bello Gallico van Julius Caesar vindt men wel beschrijvingen van dergelijke streken. Er zijn echter hier en daar bij en in de Peel stukken opgedolven uit den bodem, welke ons terugvoeren tot den tijd, dat het
- 105

wild gedierte hier vrij omdoolde, op buit speurend en jagend. Toen de trotsche Romeinen, de even trotsche Germanen en Taxandriers, Gugerni en Eburonen trachtten te onderwerpen door zachtheid of geweld, naar gelang dat ging.

Men vond aan de grenzen van het veen steenen bijlen uit harden steen geslepen, pijlspitsen uit glasachtigen vuursteen gespleten en gekapt, zagen, zagen in ruwen vorm, door beurtelings op den scherpen kant schilfers af te slaan tot vrij goede werktuigen gevormd, ruwgebakken vaten en urnen, alles resten door vroegere bewoners achtergelaten.

Deze belangwekkende bewijsstukken uit 's menschen ontwikkelingsgeschiedenis zijn oud, stel ze 3 à 4000 jaren, maar nog ouder zijn de lagen, waaruit de Peelgronden en het veen samengesteld zijn.

Het vijftien uur lange en vier uur breede terrein, dat men Peel noemt, is een hoogvlakte, omgeven door een lang uitgetrokken krans van heuvelen met klimming – hoog genoeg, om de afwatering dier hoogvlakte naar het Maasdal, naar Dommel, Aa en Rul sterk te bemoeilijken.

Maar tusschen die natuurlijke heuvelomsluiting in groeiden door de vochtigheid en zonnewarmte plant bij plant, heester bij heester en boom tot boom tot een dicht en wilddooreengestengeld verblijf voor groot en klein wild.

De winterkoude vaagde telkenjare de teere planten weg, maar de wortelpollen en 't zaad zorgden voor 't voortbestaan.

Struiken en boomen, reuzenvarens en woekerplanten,, grassen en biezen, lisschen en lokplant streden om den voorrang.

Hunne resten verdikten telken jare de laag van vergane planten op den natten bodem. Wee den onervarene, die zich te ver waagde in het oerwoud of moeras; hij zonk weg in den slijkerigen bodem.

Dat lot trof den Romeinschen hoofdman, wiens verguld zilveren hoofdtooisel, pijlkoker en eigenaardig gevormde sandalen voor eenige jaren door Smolenaers te Meijel wel twee en een halven meter diep onder in de zwarte veenlaag gevonden werden, terwijl, zoowel de daarbijgevonden Romeinschen munten als het opschrift op den helm den tijd lieten bepalen, waarin de drager dier voorwerpen geleefd had.

Wij komen daar in 't vervolg nog even op terug. Van de dierenwereld uit den wordingstijd vond men groote horens van den oeros en het gewei van het moerashert. Daarnaast lagen tot ijzerhard kienhout verworpen, de stammen der dennen en berken, welke jaarringen nog uitstekend te zien waren.

Door het steeds aanhoudende optasschen der planten en bladerkarkassen werd de streek langzamerhand droger, maar dat ging traag in zijn werk. Dat de Peel een hoogvlakte was en nog meer werd, bewijzen de hoogtecijfers ten opzichte der omgeving. Men vergelijkte :

Bij Sevenum 27 M. boven A. P.	Bij Helenaveen 33,9 b. A. P.
	Bij Griendtsveen i. d. Peel 33,65 b. A. P.
	Bij Deurne in de Peel 31 b. A. P.
	Bij Deurne Kraijenhut 31,35 b. A. P.
Bij Bakel teg. de Peel 31 M. b. A. P.	Bij de Hazenhut i. d. Peel 29,95 b. A. P.
Bij Bakel teg. d. verderop 28 b. A.P.	Bij Gemert in de Peel 28 b. A. P.
Ben. Bakel Hoogenaarle 24 b. A. P.	Bij Oploo in de Pee) 25 b. A.P.
	Bij Zeeland in de Peelrand 17 b. A. P.
	Bij Escharen i. d. Peelrand 15 b. A .P.

Zoodat men van een geleidelijke daling kan spreken van *Deurne* naar *Gemert* en *Escharen*, naar *Bakel* toe Westwaarts en naar de *Maas* toe Oostwaarts.

De grootste hoogte der Peel ligt ongeveer in de richting van de Brabantsche grens door het midden der streek. Een weinig westwaarts ligt de waterscheiding. De beken west gelegen, vloeien naar het Dommel en Aa gebied, de beken Oost naar de Maas.

In de laatste eeuwen heeft men althans eenige zorg gehad, om de Peel wat watervrij te maken, al had men er niet veel voor over, want omdat men de Peel als waardeloos beschouwde, maakte men er geen werk van.

Hoogstens was de vlakte zonder zichtbare grenzen een dankbaar onderwerp voor proceslustige grensgemeenten. Tal van processen liggen in de archieven der gemeenten. Boven hebben wij besproken, hoe de Peel bedekt was met een wilden planten- en boomengroei.

Daarin kwam nog eens een groote verandering; wanneer is niet te zeggen. Een geweldige orkaan, een Zuid westerstorm velde het bosch in den voozen bovenbodem geworteld.

De bliksem stak den brand in den chaos. Er ontstond weer een nieuw tijdperk. De lokplant met de lange vezelen trad op in den weer vochtiger wordenden warhoop. Biezen, veenmos deden mede. De boventurfvorming kwam in gang.

De schatten van de Peel, die in onze dagen de turfstrooiselfabrieken, de briketfabrieken deden stichten, ontstonden.

175 Deze loop der dingen is bij de ontgraven van het hoogveen duidelijk na te gaan uit de lagen. Zoo bleef de Peel liggen, in dof bestaan, wachtende op den ontginner. Het oogenblik van ontginnen, van het dienstbaar maken van datgene, wat de Peel voor de voedselvoorziening van ons volk kan leveren, is aangebroken.

180 **III. Blick in 't verledene.**

De kleinere landsheeren bezaten in den ouden tijd binnen de grenzen van het Rijk alle groote heidevelden, wateren en wegen op grond der oorspronkelijke verleening door den over alles als opperheer beschikkenden vorm.

185 De Peel lag tusschen Brabant en Gelderland in en men had zoo goed en zoo kwaad dat kon in dit ontoegankelijke oord grenzen gemaakt door te richten op vaste punten, heuvels, bergen, torens of op vaste steenen.

De grenzen der gemeenten legde men aldus ook vast.

De grens der Brabantsche en Geldersche Peel liep, waar nu nog de grensscheiding van Brabant en Limburg loopt.

De heeren van Cuyck bezaten de Peel van Grave tot Maashees.

190 Jan Heer van Cuyck en zijne zonen schonken des Zaterdaghs naer den heylighen Paesdach 20 April 1308. *) Aan den goeden luyden in den lande van Cuijk en met name aan de dorpen Beugen, Brakel thans Oeffelt, Cuijk, Kercklynden, Beerse, Mill al de gemeijne gronden tusschen de heerlijkheid van Herpen en van Jan Bock van Meer, dus tot Boxmeer en van de Maas tot de Pedel.

195 Hierdoor kregen dus de dorpen van Boxmeer tot Herpen hunne Peel.

Jan van Cuyck schonk in hetzelfde jaar 1308 daags na sint Jan ook dezelfde gunst aan de dorpen Sambeek, Beek en Overloon.

200 Deze schenkingen verklaren dus het bezit der Peelgronden voor de opgemelde gemeenten. Boxmeer was eene vrij heerlijkheid tesamen met Sint Anthonis, afgespleten van Cuijk en had dus eigen Peel van ouds 1 Maart 1325 gaf Hertog Jan van Brabant wederom gronden ten geschenke

De Peel was in de vroegste tijden ontoegankelijk.

205 Men deed er niet veel mede, maar toch waren alle gemeenten zeer gesteld op het behouden harer Peelgrenzen. Van daar eeuwige strijd tusschen de bureu welke ontstond doordat de verschillende grensbewoners elkanders turf betwisten en weg haalden. De archieven zijn vol processen, bezichtigingen ter plaatse, verdragen en grenssteezettingen en nog is men het hier en daar niet eens. Lastige servituten rusten op perceelen in andere gemeenten, die eene geleidelijke ontwikkeling tegenhouden en die hadden moeten verdwijnen met de personen, welke ze gemaakt hebben.

210 Onder Venraij staat de Vredepaal en ligt de Vredepeel en er is geen stuk, waar meer ruzie over geweest is, dan dit tot op onze dagen toe. De nieuwere tijd heeft echter veel kalnte gebracht en zal in 't algemeen belang die oude sta-in-den-wegs doen verdwijnen.

215 Maar met dat al kwam de Peel tot op onzen tijd over als een reuzengroot, roerloos en waardeloos stuk onontgonnen grond.

De man, die de eerste ernstige stappen om de Peel toegankelijk te maken en haar te exploiteeren, was Johan van de Griendt, opzichter van den Waterstaat te 's Hertogenbosch, een man met een helder hoofd, met grooten werklust en een klaren blik in de toekomst. Wij zullen niet in den breede verhalen, hoe hij op eene reis van den burgemeester van een der groote Peelgemeenten hoorde, dat daar zooveel brandstof

220 onaangeroerd lag, die men niet kon exploiteeren. Hij dacht daar thuis over na, sprak er met kapitalisten over, ontwierp een plan van een ontginningskanaal, werkte alle tegenstand op zij en begon. Toen de kanaalbouw eenmaal begonnen was, zat men in een jaar midden in de Peel en in den turf. Daarna werd een dorp gesticht, dat ter eere van de echtgenoote van Van de Griendt Helena Panis, Helenaveen genoemd werd; dit is later door een tweede dorp Griendtsveen gevolgd. In de eerste jaren van haar bestaan was het bedrijf der Maatschappij Helenaveen uitsluitend ingericht op het winnen van zwarten turf. Ook werd er boekweitcultuur op het onontgraven hoogveen gedreven. Er zijn jaren geweest, dat wel driehonderd hectaren aan één stuk met boekweit bebouwd

230 waren. Onder Horst had men zelfs een vereeniging gesticht voor boekweitcultuur. Voor dat zoogenaamde "boekweiten" stak men eerst het bovenveen in brand; enorme rookwolken gingen de lucht in en bedierven de mooie voorjaarsdagen voor geheele streken. Het was een soort roofbouw, want elk jaar brandde een laag weg. Naarmate de veenderij voortschreed, ontstonden er dalgronden die in cultuur gebracht werden. Op de eerste 235 toegemaakte gronden werden landbouwgewassen, vlas en tabak verbouwd; daarna voerde men den tuinbouw in. Er werden twee Westlandsche tuinen gemaakt met muren omringd.

240 Als mest gebruikte men straatvuil en compost. Men hield er vee bij, dat in 't najaar ingekocht en in het voorjaar, als de drukte in 't land begon weer verkocht werd. Men mestte varkens. De kunstmest bracht in alles verandering en heeft ontginning op groter schaal mogelijk gemaakt. De bewijzen zijn overal in de zanddorpen der Peel en hier en daar in de Peel zelf te vinden. Men bezoeke de mooie ontginningen van den heer Roelvink bij St. Anthonis, van den heer P. de Wit aan den Domp, van den heer Lambrechtsen van Rithem en van verschillende andere groot-ontginners.

245 IV. De Peelsagen.

Is het te verwonderen, dat het volk, vooral de eenvoudige oeverbewoners van het groote moeras, die jaar in jaar uit de als met een tooverstaf tot stilte gedoemde, zoo geweldig groote, bruine vlakte daar zagen liggen, onveranderlijk, zwijsend als een groot graf, daarover gingen nadenken en zinnen; daaraan verhalen en sagen vastknoopten en de Peel als een gevloekt oord gingen beschouwen.

250 De Satan woonde er met zijn moeder.

255 Waarom was het drabbige water van het Soemeer bij het tegenwoordige Helenaveen zoo inktzwart? Omdat des Satans moeder er eens in 't jaar diens werkendagspakje in wiesch en het daarna te drogen hing bij een vuur, gestookt met schapenhoeven om er een frisschen reuk aan te brengen.

260 In de diepe kolken der Peel smakte de Satan de ongedoopte klokken, die hij op zijne reizen door de luchten, uit de torens rukte, als ze, even als te Horst, te vroeg geluid werden.

265 Een herder met zijn hond en al zijn schapen hebben zich in Horst te ver gewaagd in de Peel. Zij zijn verdwenen zonder ooit meer gezien te zijn. Alleen in stormachtige nachten na middernacht, hoort men den hond huilen en janken om zijn baas; zelfs na meer dan een eeuw houdt hij dat vol.

270 Bij den Kroonenberg onder Sevenum ligt een schat, een koningskroon of helm begraven, ook in den Schatberg. De hooge heerscher, wien deze kroon of helm behoorde, moet er zelfs liggen in stille rust.

275 Opmerkelijk is het, en herinneren wat vóór al daarover gezegd is, dat in 1910 daar tegen over de Deurnesche Peel bij Meijel een zilver vergulde helm uit de diepe veenlagen te voorschijn gekomen is, welke van een Romeinschen hoofdman stamde, die daar bij het achtervolgen van wild verzonken was. Zeven en dertig bronzen munten van Constantijn, een bronzen fibula, een spoor, een stuk van een leeren dolkschede en pijlkoker, een drietal leeren sandalen, een beurs lagen bij den helm. De helm was van tamelijk ingewikkelde samenstelling met neusbeschermer, nekbeschermer, twee wangkleppen en een kam. Het gewicht was er opgegraveerd 1 pond 1 uncia 1/2 uncia of 368 gram. en een opschrift Titus Valonius Ursus. In het museum de Ermitage te Sint Petersburg, in dat van Augsburg, in dat van Neurenburg, in dat van Budapest vindt men nog dergelijke helmen.

280 In de Peel zag men oudtijds geheimzinnige onverklaarbare vuren. Ook kleine dwaallichtjes, die men voor de zielen der ongedoopte kinderen hield, en zoo meer. Kort bij de Peel in de Hees woonde een soort kluizenaar, anderen zeggen een pastoor. Als hij te Sevenum ter kerke moest, wandelde hij niet te voet, maar ging per pony door de lucht. Dat kunststuk heen en terug duurde slechts tien minuten, alhoewel de afstand twee uren bedroeg:

285 In de Venraijsche Peel ontmoeten sommige jagers een groot, wonder vlug hert. Nog nooit is het gewond, alhoewel het vlak bij de jagers opstoot. Legt men aan, dan is het al lang in damp verdwenen.

Bij heele warme dagen, ziet men luchtverhevelingen, schepen, huizen en wagens in de lucht. Af en toe verschijnt dat gezicht.

290 Met vrees wordt het door de enkele verloren arbeiders in de hooge Peel aanschouwd. Men ziet er een "veurbuuke" of profecij in.

295 In Deurne of "Deurzen" zooals het volk zegt, was vroeger een bedelaar beschuldigd van diefstal van een mes. Hoe hij ook zijne onschuld bezwoer, de lichtzinnige rechters veroordeelden hem ter dood. Toen hij ter rechtplaats aangekomen was, om het vonnis te ondergaan, deed hij nog een poging, om vrij te komen. Men wilde daarvan niets weten. Toen vloekte hij Deurne en voorzei, dat een gedeelte aan de Peel zou onderstuiven en bedekt worden met zand. Onder de voltrekking van het vonnis reeds stak er een stormwind op en droeg het zand verder. De landerijen zijn later geheel verzand.

Een gedeelte der Peel, aan den Venrayschen kant behoorde vroeger aan Pruisen en kwam later aan Nederland.

300 Aan den rand der Peel groeit de groote Adelaarsvaren; trekt met deze uit, en snijdt men met een scherp mes schuin door den bruinen wortelstok, dan bespeurt men, dat de celkanalen der plant in zwarte omtrekken een adelaar uitbeelden. Het volk heeft niet

nagelaten dat te beschouwen als een aanwijzing, dat de Duitsche adelaar begraven zou worden. In Venray bij Weversloo ligt een heuvel, geheel alleen in het veld. Die heuvel is er door reuzen neergelegd.

305 In de Peel woonden vroeger reuzen. De oude reus kon niet goed verdragen, dat zijn jongens luierden en zond hen oostwaarts, om de Maas te graven. Als ze 's avonds naar de Peel terugkeerden, krabden zij op hun schoppen daar ter plaatse hun klompen af. Dat werd de tegenwoordige heuvel.

310 Overall heeft men om de Peel verhalen van verzonken schatten, die men niet omhoog kan krijgen, als alleen zwijgend en zonder spreken, want zegt men iets, dan zinken ze nog zooveel te dieper.

315 Om de onoverkomelijke bezwaren aan een passeeren der Peel verbonden, te bewijzen, vond men het spreekwoord uit "van Meijel op Seven", van Meijel op Sevenum voor een grooten omweg, want de rechtlijnige afstand bedroeg slechts drie uren, terwijl men er feitelijk zes a zeven uren over moest doen door de vele omwegen.

320 Zoo is de Peel altijd geweest een voorwerp van bespiegelende onbevredigde overweging, van vreemde geheimzinnigheid.

Er waren slechts eenige wegen, die toegang geven tot de groote vlakten en deze werden door slechts weinigen betreden, Van daar ook, dat er langzamerhand een net van sagen en verhalen, om de "schrickelijk verlaten plaetse" geweven werd. De dóórdringende werkelijkheid vervaagt dat net van verdichtsel.

V. De Peel als cultuur en taalgrens.

325 De ontoegankelijke Peel hield de veldwinnende Oost-Nederfrankische invloeden op de taal tegen, die van het Zuiden omhoog drongen.

De van Uerdingen Daar Venlo omhoog loopende taallinie, welke de scheiding vormde tusschen de *ik-* en *mij-*, de *ich* en *mich*-zeggens werd door de Peel in haar loop Zuidelijk, omlaag gedrukt. De Peel dwong ze naar het Zuiden de Kempen in te gaan. De linie, die twee nog al anders sprekende, groote volksstammen, de Oost- en West-Nederfranken scheidt, is nauwkeurig door de dorpen heen en daarlangs te volgen. Zij loopt over groote lengten genomen recht en gaat van Venlo af om de Peel heen over Panningen naar Maarheeze, Achel, Quadmechelen, Diest, Boutersem, Hertrijck en valt daar in de dwarslinie, de grens van het Romaansche taalgebied.

330 Enkele Kempensche dorpen spreken ook met *mich* en *dich*. Dit zijn diaspora, verloren in een ander taalgebied.

335 Ook van Oost naar West gaande, van de Maas tot de Peel toe, een afstand van ongeveer twee uren, treedt de Peel, zich van Noord tot Zuid uitstrekkend, op als groote taaien cultuurgrens. In den ouden tijd hadden de overbewoners van den Oost- en West-kant bijna geen gemeenschap met elkander. De Oosterpeelranddorpen werden van de Maas uit bevolkt, de Westerranddorpen van de Meijerij uit. De oerdorpen lagen dus minstens zes uren van elkander, gesticht door absoluut verschillende volkstammen. Het is dus zeer natuurlijk, dat de Ooster- en Wester-Peellanders vele verschillen in hunne taal voerden.

340 Nog komt dat uit bij het toevoegsel in het land van Cuijck en de Oostelijke Peeldorpen in "war", niet waar?, dat aan de overzij vervangen is door 't half negatieve "wonne".

Hoe werden de Oostranddorpen: Wanroij, Ledeakker, Sint Anthonis, Oploo, Overloon, Venraij, Horst, Sevenum gesticht?

350 Doordat de oorspronkelijke bewoners der Maasdorpen door vreemde indringers teruggeworpen werden tot het land der donkere bosschen en groote heiden, waar het wild voorkwam en langs de beken goede weidegronden lagen. Zij kaptten de bosschen en vormden "rodes" of van hout ontdane gronden Wanroij, Venraij, Tienraij, Nistelrooij, waar men de eenvoudige boerenwoningen met laag stroodak, den aangestampten leemen hard of heerdvloer met den grooten, overhuifden schoorsteen of schouw bouwde.

355 Door soberheid en arbeidzaamheid der bewoners groeiden die gehuchten tot dorpen uit. Evenwijdig aan de rij Maasdorpen Cuijck, Boxmeer, Vierlingsbeek, Maashees, Geysteren, Wanssum, Blitterswijck, Lottum, Blerick, Baarlo, enz. ontstond eene tweede rij aan den Peelrand: Mill, Wanroij, St. Anthonis, Oploo, Overloon, Venraij, Horst, Sevenum, Maasbree, Heiden, wat een merkwaardig, cultuurhistorisch feit is, nog goed te zien.

360 Maar over de Peel heen, aan de Westzijde, in Taxandrië, waar de *Paludi*, de Peelmannen woonden, die jaagden en vischten en in de vaste nederzettingen tot landbouw en veeteelt kwamen, werd ook van uit de Meierij door pioniers eene rij dorpen gesticht Uden, Volkel, Boekel, Handel, Gemert, Mortel, Bakel, Deurne, Liesel, Maarheeze, Budel.

365 Om het verschil van taal en afstamming nog eens goed te doen uitkomen, wijzen wij op het feit, dat de oude dorpsnamen daarvoor een veilige wegwijzer vormen bij veel

voorkomende stamwoorden of achterzetsels.

370 Zoo werd aan de oostzijde gevonden de *loo*, de nederzetting aan het bosch geplaatst. Aan den Maaskant der Peel blijft dat *loo*, als in *Oploo*, *Merselo*, *Weversloo*, *Oirlo*, *Meerlo*, *Meldersloo*, *Tongerloo*, de *Loobeek*.

Aan den Meierijschen kant echter wordt dat *loo* afgekort tot *el*: *Volkel*, *Boekel*, *Handel*, *Morsel*, *Bakel*, *Liesel*, *Budel*.

Als verder bewijs halen wij voor de Meierij nog aan: *Duizel*, *Eersel*, *Gestel*, *Ommel*, *Rixtel*, *Schijndel*, *Vechel*, *Vressel*.

375 Niet te verwarren met het achtervoegsel *sel* of *zele*, zetelplaats, in *Steensel*, *Sterksel*, *Knegsel*, *Eersel*, *Nijnsel*.

380 Die plaatsnamen zijn geboren in de vroegste tijdperken der vestiging, toen een afstand van 10 tot 15 uren nog heele afstanden kon genoemd worden. De groote volkstam werd allengskens gesplitst in verschillende stammetjes, die de hoofdzaken, den bouw der taal bijbehielden, maar van allerlei sieraden, naar eigen smaak, voorzagen. Op taalgebied, in zeden, gewoonten, gebruiken en kleding bleven de Peellanders steeds verschil vertoonen, met de Maaskanters, met de Ravensteiners en de Brabanders uit het Zuiden.

385 Het Peellandsch heeft vele eigenaardige teekenende uitdrukkingen, waarvan wij er eenige laten volgen, die indertijd door wijlen August Sassen verzameld zijn.

390 (Noordbr. Alm. 1892 enz.) aanboeren, ontginnen; 't achteren na den middag; Allegedurige, telkens; bakpannen, thuis zitten; bezien, beproeven; blok, klomp, borstelen, spartelen; dieurske, meisje; dik, dikwijls; doon, dicht; eigen, familie; gelint, hek; homouw, windhoos; kerwel, ruzie; ralik, spoedig; rouwazie, woestenij; schars, scheermes; schuifelen, fluiten; miemel, streep; wetstrikkel, wetsteen; zwei, straatgoot.

Om een voorbeeld uit de Peellandsche volkstaal aan te halen, willen wij hier o.a. wijzen op de verbuiging van persoons- en geslachtsnamen, waarop in 1883 in het Tijdschrift van wijlen Aug. Sassen I no. 5/6 de aandacht gevestigd werd.

395 De persoonsnamen, die op *a*, *o* of eene toonlooze *e* eindigen, nemen in den 2en, 3en en 4en naamval een *s* aan. Jeanne's rok, Ik geef Cato's een boek, Ik zie Arië's. Hij wont tusse Marte's en Syme's.

400 De persoonsnamen eindigende op een slotmedeklinker nemen eene toonlooze *e* aan. Pieterlei, Geef Toone z'n boek. Jan speelt mé Driesse. Hij is de zoon van Louwieje en van Keeje.

Bij de geslachtsnamen geldt als algemeene regel, dat voornaam en achternaam onveranderd blijven in vereeniging Piet Jansen hond.

405 Familienamen, die op eene *s* eindigen, veranderen niet, tenzij ze eenlettergrepig zijn of van voorafga. Dan nemen zij eene *s* aan, b.v. de zoon van *Martens* en de dochter van *Bos-se*, *Sanders* hond en *Goortse* kat.

Familienamen met een slotmedeklinker nemen bij verbuiging een toonlooze *e* of eene *s* aan. *Van Ham-me* knecht, *van de Mortel's* Jan.

Gaan ze op eene toonlooze *e* uit, dan nemen ze bij verbuiging eene *s* aan. *Van der Lande's* ploeg; *Van Hille's* molen.

410 In de Maasdorpen en in de Oostelijke Peeldorpen spreekt men een dialect: land van Cuyksch, een gemengd Geldersch-Brabantsch, waarbij de scherpe klanken verzacht zijn, uit=uut, thuis=thuus, eenigzins kort uitgesproken, gelooven=geleuven de ij=ie en tijd=tiet, spijt=spiet enz.; bij loopen=loope, enz. vervalt de slot *n*.

415 Meer Westwaarts in de dorpen langs den Oost-Peelrand helt men over tot het Meijerijsch, terwijl aan den West-Peelrand Meijerijsch met langgetrokken klanken gesproken wordt en zeer eigenaardige klankwisselingen en verschuivingen. De dialecten van Deusne, Bakel, Gemert en Helmond zijn allen onderling verschillend. Proeven als boven gegeven bewijzen de stelling, dat de Peel van ouds reeds eene groote taalgrens en cultuurafscheiding was.

420

VI. Gesteltenis der Peel, ligging, toekomst.

Wij omschreven vóór reeds eenigzins, hoe groot de Peel is. Zij is thans vijftien uur lang en vier uur breed en strekt zich uit als een vrijwel gelijkmatig breede strook in de lijn Zuid-Noord. Op Sterksel aan, built ze uit naar het Westen. Ze is vroeger 425 natuurlijk langer en breeder geweest, want noch de Meijerijers, noch de Maaskanters hebben haar met rust gelaten. Met kleine stapjes zijn ze op haar ingedrongen, ontginnend, ontgravend en verbeterend, tot daar waar 't niet verder ging, waar het te nat was.

430 Want eigenlijk begint de Peel in 't Noorden al kort bij het Maasdal, bij Escharen, west van de Graaf. Zij ligt daar als een vrij hoog heideland en behoudt dit uitzicht eenige uren ver naar 't Zuiden, zeer zeker echter met lagere, zure plaatsen.

Tusschen Boekel-Handel en Overloon, waar ze breeder uitdeit, krijgt ze al stijgende met kleiner wordende, op elkaar liggende schelpen een ander karakter. Zandduinen sluiten veenlanden en moerassen van elkander af. Men krijgt ook moerassen en
435 "vliezen" te zien. Het wordt een hoogvlakte, overal naar Oost en West afdalende, maar ook in het midden, naar 't Zuid-Westen op Deurne en Liessel toe, inzinkend. Daar lag vroeger een langgetrokken dalkom, het bij het volk beruchte *Soe* of *Soemeer*, dat onoverkomelijk was voor den voetganger, ontoegankelijk voor ruiter en wagen. Het
440 *Soemeer* maakte den weg van Meijel op Seven(um) zoo lang, dat men er een spreekwoord van maakte. De lijnrechte afstand was drie uur, maar het moeras dwong den reiziger minstens zeven uur op weg te zijn langs omwegen. Van het *Soe* naar 't Zuiden boog de Peel naar het Westen en liep dan bij Helden en Meijel op een dam, door de natuur opgeworpen, die dat vreemdsoortige landschap
445 afsloot en met een punt alleen nog naar de Westzijde ruimte gaf. Het Noordelijk deel der Peel was een heiland met enkele bronnen, waar eerst een sloot langzaam een beek werd, die door 't land van Cuyk heen moeilijk het Peelwater in de Maas bracht. Het meer Zuid-Oostelijk Limburgsche gedeelte was het echte moeras en veenland. Hier
450 groeiden biezen, veenmossen, zonedauw en logeerden kuluuten, kievitten, eenden, meeuwtjes, fuuten en roerdampen. De valk loerde bij vleugeltrillend stilstaan in de lucht op buit. De vennen blonken als spiegels in hun omlijstingen van biezen. Het veen, de dikke turflagen lagen er waardeloos, door niemand gewaardeerd of ontgraven. De oeverbewoners van het groote veen sliepen en dutten bij de poorten der
455 schatkamers. In een der het Peelland beschrijvende boeken, "'t Goud der Peel", schetst de heer Maas den aanblik der Peel op een mooien herfstmiddag. "Wat lag ze daar effen, rustig, stil onder de hooge welving der lucht. Hier en daar een struik en een slecht gegroeide kromme boom. Een waterplas, die zilverig in de verte overtrokken met glinsterende rimpels door een zacht windje. Iedere lijn, iedere kleur verijlde in die
460 ruimte". De oude schapshutten met haar boomenkransen zijn ineengestort; alleen wat vreemde struiken in den ouden leemen vloer geworteld bij de gek verbogen boomen, scheef van ouderdom en uitgeleefdheid. Voor een paar eeuwen dacht er niemand aan om de Peel over te steken, als het niet
465 dringend noodig was. De lange karsporen liepen bochtend en dwalend langs vliet op hoogte, als waren ze karavaanwegen door de turfwoestenij. Wel gevoelde men dringend ook toen al het gemis aan dwarswegen. Volkel wilde wel naar Venraij, Boekel en Handel zochten de richting naar Rijkevoort en Beugen, Gemert ging te beëvaart naar Boxmeer, Bakel trok wel naar Oploo en Merselo, al ging dat
470 moeilijk, terwijl Deurne en Liessel naar Venraij en Horst overstaken langs slingerende tot wegen uitgezette paden. Dat gemis gevoelt men nog. Kan men begrijpen, dat er nog, overigens helderziende menschen zijn, die de Peel willen ontginnen, terwijl ze het wegvraagstuk, de groote
475 heerwegen van Noord naar Zuid en de dorpsverbindingen van Oost naar West stuksgewijze willen aanleggen, dus zonder één groot, alles omvattend, alles vooruit bepalend plan. Eerst moeten de groote verkeerswegen aangelegd, dan naar behoefte de kleine ontginningswegen. Vooral het groote verkeer moet eerst verzekerd zijn; men behoort van 't groote in 't kleine te werken volgens den gezonden stelregel voor alle groote werken.
480 Zelfs in den verkeersarmen ouden tijd maakte men al een grooten weg van Deurne naar Venraij. De aanleg van dien weg had een historischen grond en reden. In 1648, toen de Meijerij aan de Staten van Holland kwam, werden de kerken der Katholieken gesloten en schonk men die aan de weinige Hervormden. Toen bouwden de Katholieken van Deurne, Liesel en Vlierden op den Grootenberg op Venraij'sch gebied een nood- of schuurkerk,
485 die tot 1672 gebruikt werd, toen er eenige meerdere vrijheid in de uitoefening van den godsdienst kwam De schuurkerk op den Grootenberg werd verlaten en even buiten het dorp Deurne een nieuwe schuurkerk gebouwd, die tot 1801 in gebruik bleef. De weg, de Peel in, lag er als zandweg. In 1726 bouwde Michiel van Craij, kort bij den
490 Grootenberg, eene hut, die hij in 1744 aan Joost de Veth, bierbrouwer en schepen van Deurne overdeed. De hut was toen eene tapnering. Joost de Veth kreeg er wat grond bij van de gemeente. In 1790 werd de weg door den schout Lodewijk Wichel recht gemaakt en verbreed, Venraij trok hem door en het duurde tot 1916 eer het een grintweg werd. Ds. Hanewinkel beschrijft den toestand in zijne Reijse door de Majorje aldus:
495 "Gisteren wandelde ik eens de Peel in. Het was zeer aangenaam om de menigte van menschen in den turf te zien arbeiden. Voor weinige jaren heeft men een nieuwen rechten weg aangelegd. Dit is een allernuttigst werk, wijl hier van te voren de

reizigers verdwaalden.

500 Een uur van Deurne ligt aan denzelfden weg bij de grenzen van Pruisisch Gelderland eene herberg de Hut genaamd. Hier dronk ik een kannetje bier, rookte mijn pijpje in pace en rustte wat uit, waarop ik weder langzaam naar Deurne stapte. Deze herberg ligt zeer eenzaam in 't midden van de Peel, een uur van alle huizen afgezonderd. Zulk een woning zoudt gij niet verkiezen en ik ook niet, de bewoner heeft een voorrecht, dat door velen gemist wordt; hij krijgt nimmer twist met zijn bureu.

505 Wij herinneren, dat enkele minuten links van de Crayenhut op Venraij aan een groepje lindeboomen tegen het door Gebr. van Thiel uit Helmond ontgonnen perceel aan, staat, die hun schaduw spreiden over een houten kruis. Daar stond de schuurkerk.

Op 't kruis is een ijzeren plaat gehecht met het volgende opschrift:

510 God is uw schepper, wees Hem steeds dankbaar,
God is uw vader, bemin hem ten allen tijde,
God is uw rechter, vrees hem O! Christenschaar
En bid, dat God U geleide in Peel of heide.

515 Vier en twintig jaar lang van 1648-1672 stond hier de noodkerk voor de parochieën Deurne, Bakel, Vlierden en Liessel, toen de Hoogmogende Staten van Holland de mooie groote kerken voor de Katholieken gesloten en aan de weinige belijders van den staatsgodsdienst toegewezen hadden.

Ouwerling zegt en wij zijn het volkomen met hem eens: Wij hebben hier te doen met eene historische plek, die vooral de bewoners van Deurne dierbaar is.

Wanneer zal hier een passend monument verrijzen?

520 Hanewinkel zag de Peel einde 1700 begin 1800. Toen was men daar overal sterk aan 't turven; de Craijenhut lag midden in de Peel. Dat is veel veranderd. Tot aan de Craijenhut van Deurne af hebben vrij vruchtbare bouwlanden en goede weilanden de Peel vervangen; de oude breede zandweg is sinds 1916 grintweg geworden.

525 In de Venraijsche Peel zijn al groote wegen, zooalsgezegd, getraceerd en schrijdt de ontginning met rassche schreden voort. Een plan van wegen der Venraijsche Peel gaat hierbij.

Wanneer Peelbelang, de groote vereeniging, die de ommekeer moet brengen, van alle zijden den haar toekomenden steun ontvangt, zal weldra het uitzicht der Peel veranderen. Van een woestenij wordt het een bewoonde streek.

530 Het groen zal de hoofdkleur worden in stede van het donkerbruin en het vaalgrijs, nu voorheerschend.

De zilveren waterplassen zullen niet meer gevat zijn in de witgele randen van zandheuvelen en groene bergen, maar schitteren in den krans van donkergroene boomen der bosschen.

535 De verre blauwnevelige horizonbaan zal overal gebroken worden door de roode en staalblauwe daken der schuren en woningen; leven en beweging zal er komen en blijven in deze wijde streek, nu vol stilte als in mijmering.

Naar dat doel moeten wij heen. Dat moet 't groote streven zijn van allen die 't wel meenen met Brabant en Limburg.

540

VII. De Vliezen.

In de Peel geeft men den naam van vliezen aan de ondiepe wateren, soms van hectaren groot, die in de inzinkingen van het terrein liggen.

545 Zij hebben altijd het aanzien gehad van diepe meeren maar de afnemende waterovervloed van de Peel heeft haar van dien schijn beroofd.

De dalkommen hebben wij gekend als groote watervlakten, hier en daar met vele eilandjes van eenige meters groot, dicht bezet met biezen, heidepluis of wollegras. De breede, vlakke randen van het meertje, tientallen meters ver bezet met viesachtig gras, en deze omgeven met mos.

550 De meeuwtjes zwierden boven het zacht, door het minste windje rimpelende water en gierden moedig, maar toch met schuwheid, om elkander te helpen den zeldzaam verschijnenden bezoeker om 't hoofd, zij toonden hunne vrees voor een aanval op hun nest, dat veilig op de biezenpollen midden in 't water lag.

555 Hooger in de lucht gilden de grutto's door de onverwachte verschijning van den mensch verrast. De eenden maakten zich met hare jongen achter de eilandjes. Visch was er weinig in het heldere water te vinden, want het benodigde plantenvoedsel ontbrak. Bij vele was de bodem glad, zonder modder, hard. Want juist doordat de bodemlaag uit harden leem, uit ijzerhoudend zand bestond, kon het water niet doorzakken.

560 Had men in die vliezen op afstanden door die laag, vanwege haar uitzicht de suikerijlaag genoemd, putten gegraven, dan was er veel kans geweest, dat de vliezen tot halfweg ingekrompen waren.

Het is een feit, dat de hooge gedeelten der Peel in de laatste vijf en twintig jaar

565 veel droger geworden is. Dat komt door dat men rondom de in steeds kleiner vlakten opgestapelde hoogvlakte de waterafvoer zoo verbeterd heeft. Het water, dat vroeger niet weg kon, naar Maas en Aa, loopt nu door de in de juiste richting of veel verdiepte waterlossingen op een drafje weg. Daardoor verzinkt ook het water in de Peel en werkt dit zelfs, zij het dan ook veel langzamer, op den waterstand der vliezen.

570 Wanneer men de oude Peelkaarten inziet, staat men verbaasd over het groot aantal plassen, dat daarop geteekend is. Zij zijn voor het grootste gedeelte verdwenen. Wel kan men nog goed nagaan, waar ze eens lagen. Daar is de bodem bedekt met een dikke laag droog fijn gras, of met een vacht zilverachtig mos.

575 In de lagere gedeelten aan de afhangen van de Peel vindt men oude uitgeveende gaten. Deze houden nog water, dat echter weer dichtgegroeid is met allerlei moerasplanten en een welkom verblijf is voor de overal opgejaagde en verdreven eendjes, talingen, waterhoentjes en snippen. Daar huizen ook nog de kikkers en zingen er hun vrij eentonig lied.

580 De Peel is door het droger worden, ook toegankelijker dan vroeger. Vond men er vroeger verschillende kruipende dieren als adders, koningslangen, blindslangen, groote watersalamanders en hagedissen, ook deze zijn niet meer in zoo grooten getale voorhanden. Ook de moerasplanten verdwijnen meer en meer, terwijl de dop of klokheide verdrongen wordt door de grovere, gepluimde soort.

585 Wanneer de kanalen aangelegd zijn, de ontginningen op groote schaal uitgevoerd, dan zal men te vergeefs zoeken naar die Peelmeertjes, zilverblauwend opdoemend in de inzinkingen der wijde, ongemeten vlakke, die afwisseling brachten in het matte bruin en levendige purper der heide.

590 Het zijn aangename oogenblikken in die volslagen, stille omgeving onder de reuzenwieling der blauwe luchten bij de groen omzoomde vliezen te verwijlen. Eenzaam liggen ze sinds eeuwen en eeuwen, maar zij hebben hun langsten tijd gehad. Reeds davert op een half uur afstand de locomobiel, die bij den wegeaanleg gebruikt wordt en staan er hooge bakens op de heuvelen in de nabijheid, die aanwijzen, dat de lijnen der nieuwe verkeerswegen door het hart der Peel reeds getrokken zijn.

595 **VIII. Enkele producten der Peel. Béraudine, verbandwatten, papiergrondstof. Béraudine.**

595 In 1885 kwam het verrassende nieuws tot ons, dat in Weert door een Franschman, Béraud genaamd, eene fabriek opgericht werd om bukskinstoffen te vervaardigen uit turfpluis, in Deurne (dat in het veen door de turfgravers lok genaamd) te vervaardigen. Het lok draagt verschillende namen, als wollevlas, mattevlas, dotergras, veenpluis, katoenbloem, moorenflok of eriophorum, behoort tot de schijngrassen met bebladerde halmen en lijnvormige bladen met lange scheden en een of meer aren, die na den bloeitijd op witte vlokken wol gelijken. Wij beschrijven het uitvoeriger, omdat de lokplant met hare lange vezelen een ruim aandeel in de veenvorming gehad heeft. Het 600 nieuws werd nog interessanter, omdat de uitvinder een buitenlander was en niemand een voet in de fabriek mocht zetten. De lok was vroeger steeds de ergernis van de verveners en van de werklieden geweest, hij was taai, onsnijdbaar. Nu werd hij opgezocht, gedroogd en aan de firma Béraud verkocht voor iets meer dan het verzamelloon. Overal werd ze verzameld in Deurne, Liessel en Helenaveen. Het werd hoe langer hoe eigenaardiger. De vertegenwoordiger van Béraud een Vlaming kwam nu zelf in 610 de veenderijen om turf te koopen. Dat ging niet vlot, want er was weinig turf in voorraad, niets als overjarige restanten, welke onder den sneeuw gelegen hadden en aldus doorweekt waren. Hij kon ze gebruiken, want dan behoefde men er geen water meer op te gieten, en hield beter tegen.

615 Men had alweer een nieuwe vinding en de echte Peellanders stonden verbaasd. Men had al verschillende schepen natte turf gehaald en dat hield maar aan. De heer Béraud leefde er goed van; hij hield een stoomjacht en had een fanfare-gezelschap ter beschikking. Nu kwamen-de bukskinpakken uit turfpluis op de markt. Zij waren, naar het heette uit twee derden turfpluis en een derde wol, vervaardigd. De stof zag er goed uit en was van bruine kleur. Dat was de Béraudine.

620 Naar het echter uitlekte, was de verhouding omgekeerd en 2/3 wol en 1/3 turfpluis, doordat het oorspronkelijke mengsel van 2/3 pluis en 1/3 wol door de behandeling met het kaarden en spinnen veel van het pluis of lok verloor. De Béraudinefabriek werd na eenige jaren naar Visé verplaatst en men hoorde er enkele jaren niets van. Béraud had echter den moed niet opgegeven en te Hannover eene groote plusfabriek gesticht en 625 veengronden gekocht, waarbij hem eene combinatie van Engeische kapitalisten steunde. De fabriek stond als men van Valthermond over Ter Apel het Zuider-Nord kanaal nagaat tot Schoeningsdorf, onder de gemeente Groszfüben in Pruisen.

630 De fabriek hield spoedig op en werd eene ruïne met eene machinekamer met zware stoommachine er in geheel verroest. Er lagen nog een twintigtal heele en bedorven lorries (1897) bij een haventje, als verloren. Ze had 150.000 mark gekost en er was bijna niets gefabriceerd in die fabriek.

Het veen daar bevatte veel te weinig vezel en dat was van tevoren niet onderzocht naar 't scheen.

635 Dat Schoeningsdorp is later door de Griendtsveensche Mossliter Cie gekocht met den Béraudrommel erbij. 't Is de roman van een ten onder gegane uitvinding, waarbij de uitvinder goede sier had gemaakt.

Béraud is van het tooneel verdwenen. Een ander kwam.

640 In 1897 was de Weerterfabriek overgenomen door den heer Moris, een gewezen Franssen cavalerieofficier.

Verbandwatten.

Deze had een ander fabrikaat, nl. sanitaire watten.

645 Hij fabriceerde turfvezel-verbandwatten voor de veeartsen der Fransche troepen. In de Peelstreken is algemeen bekend, dat de turf watten uitstekend antiseptisch werken voor beenwonden enz.

650 Evenwel schijnt deze zaak ook niet gerendeerd te hebben, want het bedrijf is opgegeven en de heer Moris is weer naar Parijs vertrokken. Hij had ook vloermatten gefabriceerd. Zijn fabrieksbaas bleef in de streek. Hij heet Cuypers, heeft uit den vezel tapijten en isolatiekoord voor de machines gemaakt, waarvan het koord met gips bekleed en gezocht is.

Papier.

655 Nu heeft men nog een ander product in de Peel gehad. Ongeveer tegelijkertijd, op het einde van den boekweittijd, pachtte een firma de Naayer uit Brussel het versleten boekweitland en zaaide daarop smeelen, welke er trouwens al van zelf op groeiden. Het schijnt niet meegevallen te zijn. Zij maakte er papier van.

Het oogsten van de smeelen heeft slechts een paar jaar geduurd. De smeele (aira) heet ook boenderbos, hondsbos of bentgras behoort tot de Graminceeën.

660 Men zag echter dat de opbrengst niet voldeed, en toen in 1884 de heeren van de Griendt den Horster Peel kochten, had die firma nog pacht, die voor fr. 25000.- afgekocht moest worden, ofschoon het terrein al verschillende jaren niets had opgebracht.

Daarna werd het regelmatig ontgonnen.

665 IX. Buiige Zomermorgen.

670 Met zijn vieren bestijgen wij nu de fiets, als de klok het zesde morgenuur slaat. De zilverzon is er reeds lang en doet hare warmte gevoelen; af en toe verdwijnt ze achter een der wolken. Wij komen voorbij het oude Veltumsche kapelletje met de gebrandschilderde ruitjes, waaruit de middenstukjes vol kunstige voorstellingen weer den weg opgegaan zijn, welke zoovele antikiteiten in Limburg gaan. Zij zijn in handen van speculanten geraakt, die ze aan Hollandsche en Engelsche rijkaards verkwanselden tegen grof geld. Achter Veltum liggen nog de ouderwetsche ongerepte boerenhoeven, schilderachtig door eenvoud. De nieuwe weg naar Deurne is best. De huizen worden kleiner, de bosschen grooter, de berken menigvuldiger; het terrein stijgt. Wij hooren 675 de kieviet roepen en de valk zweeft boven de lage weiden.

680 Wij bereiken de hoogte en komen bijna plotseling op een plateau van enorme uitgestrektheid. Wij fietsen een minuut of tien op vlakken bodem en houden halt in het midden der Peel. Hier kan men van ruimzicht spreken. De torens liggen uren ver tegen den horizon. Naar het Zuiden zien wij fabrieken; daar ligt Griendtsveen. In een verren, verren boog naar het Westen, ontwaren wij in het teere lichtblauw-groen de torens van Zeelberg, Deurne, Bakel, Gemert en in het Noorden, in deinende siddering, de Land van Cuyksche dorpen, terwijl achter ons Venraij en Horst boven de bosschen opdoemen. Er is toch nog ruimte in ons klein land. Boven ons als een oneindig wijde domkoepel de lucht, doorlicht en doorschitterd van zonnegloed, rondom ons de 685 donkerbruine, onmeetbare vlakte, waarin vennen als zilveren oogen glanzen, is aan den verren gezichtseinder afgesloten door een donkeren krans van boomen of in zichzelf versmeltend tegen de luchten.

690 Wij, de architect der gemeente, Hannes en Willem, trekken langs een smal fietspad de vlakte in, af en toe moeten wij loopen, waar men 't pad doorgraven heeft of zand aan de oppervlakte treedt. Wij dwalen uren en uren rond, de kaarten raadplegend of den wegeaanleg besprekend, wikkend en wegend. Want het is geen kleine verantwoordelijkheid de lijnen vast te stellen, waarlangs voor de komende tijden de

breede wegen zullen loopen, die het groote terrein verdeelen.
Hier en daar jagen wij een haasje op, dat schuw wegvlucht, het vreemd bezoek
695 vrezend. Zijne kleur doet hem binnen een oogenblik onzichtbaar worden, alleen het
geoeffend oog van den jager kan hem verder volgen.
Tegen den middag zijn wij vermoeid door dat zwerven over den dichtbegroeiden bodem.
Wij houden rust op een heuveltje. De kaarten worden in de blikken bus geborgen. Hier
kunnen wij een groot stuk van de Zuidelijke Peel overzien.
700 De zon steekt; aan den horizon boven Deurne wordt het donkerder. Wij krijgen
"biezen", zegt Hannes Lemmens, onze ervaren Peelkundige. Willem Hendriks, de handige
jager, beaamt het en dan is het zeker waar.
Werkelijk ziet men het donkere gordijn grooter en dichter worden en op ons
aanschuiven. Wij zitten bij een der groote steenen, die vroeger daar neergezet zijn
705 als verkenningspunten.
De zon speelt kiekeboe met de wolken. Het begint iets te waaien in dwarrelende
draaiing. Er komen op Bakel aan zwarte neerdalende strepen in de lucht. Regen, zegt
Hannes.
Een witte sluier legt zich voor het groote gordijn – en plotseling – daar is de bui
710 als groote regendruppels beginnen een soldatenmarsch op de ruggen en op onze blikken
bus te trommelen. Wij trekken onze jassen als kappen over 't hoofd, dringen met ons
vieren kort te zamen tegen den steen. Het begint te suizen over de heide, het giet en
stuift over ons en vóór ons uit. Wij zien eerst de torens van Boxmeer, Beek en
Venraij nog. Nu zijn ze in den kletterenden nevel verdwenen en onzichtbaar geworden.
715 De bui raast over de vlakke, als werd ze door de wilde jacht gedreven. Maar haar duur
is kort. Het wordt weer spoedig stil. De zon komt glorieus te voorschijn, de horizon
wordt helder, de leeuwerik stijgt juichend omhoog; drijfnat zoeken wij onze fietsen
op en trappen moedig op Venraij aan. De gezellige huiselijkheid van den "Gouden
Leeuw" doet ons spoedig alle geleden rampen vergeten. Maar één indruk hernieuwt zich
720 weer: de Peel is breed, groot en lang, haast eindeloos.

X. Venraij.

Venraij is van ouden stam en van eerlijke geboorte. Het is vroegtijdig ontstaan op de
725 rode, de gerooide plek van het woud. Het is niet bij toeval ontstaan, maar is
gegrondvest op zijn goede ligging. Daardoor heeft het een gezonden kern en bezat de
middelen voor al zijne bewoners, om door stoeren arbeid te bestaan. Al nam de
vruchtbaarheid der gronden af, hoe meer men zich van het centrum verwijderde en van
de valleitjes der beken, de werkzaamheid der bewoners vulde aan, wat aan den bodem
730 ontbrak.
De naam verklaart zich zelf: een open plek, die gekapt werd in het bosch bij de
Vennen of het Veen. Het voorvoegsel ven plaatste men er bij, om deze ven-rode te
onderscheiden van andere rodes: Wan-rode, St. Oeden-rode, Castelray, Groot en Klein-
ray bij Grubbenvorst, Tienray, alle in de buurt gelegen.
Men schrijft wel "Venrade", Venraay, maar het volk weet het beter en sprak van
735 "Rooj". Om de oudheid van Venray boven twijfel te stellen herinneren wij, dat Gerard
III, Graaf van Gelder, in 1224 aan het pas gestichte Roermondsche Munster de tienden
van Venray en het patronaat der Kerk schonk, welks pastoor de laatheer was van het
grondgericht.
De oude kerk werd in 1401 vernieuwd. Op den thans, ver uitgesleten steen in de
740 torenmuur moet gestaan hebben "in 't jaar veertienhonderd een, is geleet de eerste
steen".
In het archief der pastorie berust een brief van 20 April 1462, waarbij op verzoek
van Gijsbrecht van der Gaet, pastoor van Venray, een bijzonderen aflat aan allen
745 geschonken werd, die den bouw der Venraysche kerk steunden. De machtige kerk zeer
juist in de heilige Linie Oost-West gericht, werd uit brikken opgetrokken, waarvoor
men den leem uit een perceel bij de Smakt haalde en daar brandde. Men verhaalt, dat
de bewoners van Venraij hand aan hand gingen staan in een uur langen ketting en aldus
de metselsteenen overreikten en naar Venraij brachten.
750 Voor de oudheid pleit nog het aandoenlijke verhaal van St. Oda's afscheid van haar
geliefd dorp Rooy. Hoe ze moest vluchten voor het krijgsgeweld der Wickraders en ze
tusschen Venray en Merselo, destijds Maresselen, omzag en bad voor Venraij'sch heil.
Dat gebed droeg vruchten; het volk noemde den heuvel den "omzienden berch" en
plaatste er een heilich stocksken of offerbus.
755 Venray telt 8000 inwoners en is ruim 14000 hectaren groot. In 1860 telde het 5000
inwoners. Tot den bloei van het dorp dragen de verschillende groote gestichten niet
weinig bij. Maar men beging indertijd de groote fout den Staatsspoorweg ver van de
dorpen te leggen. Men beschouwde de lijn Venlo-Nijmegen slechts als een

760 verbindingslijn van het groote net. Het waardige middelpunt voor Venraij en omgeving is zijn kerk. Van verre reeds ziet men den machtigen toren zijn spits 72 meter hoog ten hemel beuren. De toren heeft een vierkant grondvlak van 11.80 mr. De sage in 't land van Cuyk zegt, dat de kerk zoo hoog ligt, dat de drempel gelijk staat met de spits van den Cuykschen toren, wat natuurlijk een fabel is. Het inwendige dezer kerk, gewijd aan St. Petrusbanden, legt getuigenis af van de kunde van den ouden bouwmeester. De in 1864 te Kevelaer gebouwde Mariakerk komt in vele deelen overeen met die van Venraij. Venraij lengte 217.5 Rijnl. voet of 63.30 M. Kevelaer 220 R. V. Venraij hoogte 72 id. of 21 M. Kevelaer 82 R. V. De oude beschildering is in 1874 gerestaureerd door Venraijsche schilders, Louis Custers, den koster H. A. Vermeulen en Pothast. 770 De apostelbeelden in de kerk zijn zeer merkwaardig, zij zijn evenals meer andere zaken in den vervolgingstijd van Deurne over de Peel hierheen gevoerd. In de kerk heeft helaas vroeger het vandalisme van onkundigen gewoed. Gelukkig zijn er nog een wondervolle monstrans, een groote pyxis, reliquienhouders en een prachtige koperen lessenaar. De parochie is zeer uitgestrekt en had in 1658 reeds 5 onderkapellen. 775 De volksaard der bewoners van Venraij, Wanssum, Meerlo, Horst en Sevenum komt vrijwel overeen. Zij hebben trouwens in dezelfde omstandigheden verkeerd. Het hoofdbedrijf is gezocht in landbouw en veeteelt, zooals in alle peelgemeenten. In de laatste kwarteeuw is de wetenschap hulp komen brengen en zijn de boterbereiding en de kippenfokkerij meer productief gemaakt. 780 De ontwikkeling van het boerenvak is toegenomen, dank zij de scholen, de cursussen in bemestingsleer, in paarden- en veekennis, in boomteelt, hoefbeslag, pluimveefokkerij en wat al meer. Het leven der landbouwers is naar verhouding niet zooveel gewijzigd; het bestaat nog in de meer afgelegen gehuchten in zijn eenvoud. De boer is gehecht aan goede zeden en gebruiken, aan godsdienst en huiselijkheid; het drankmisbruik 785 wordt krachtig bestreden, de criminaliteit is daardoor niet groot in die streek. Wel is het spinnewiel verdwenen, de boer gebruikt lucifers in plaats van flimpen of gesneden houtschilfers, hij stookt steenkolen in plaats van plaggen, maar de vorm van de kar, van het paardentuig, van de klompen, de gewone vrouwenkleeding is nog hetzelfde als voor eeuwen. De mooie kanten knipmuts wordt nog steeds gedragen. 790 Venraij kreeg ruim zijn deel in oorlogsleed. Marten Schenck van Blijenbeeck, plunderde het en verbrandde het. Aan den Smackt stond de eerste noodkerk voor het land van Cuyk. Venraij verdroeg met gelatenheid de lotswisselingen en werkte zich er in onzen tijd flink bovenop. In vroegeren tijd werkten het groote gemeentelijk grondbezit, de nabijheid der Peel, de breede wegen en de uitgestrekte heidevelden de 795 schapenhouderij in de hand; hierdoor ontstond van zelf handel en kreeg men er een staf van kooplieden, die geheel Europa bereisden. Dat bracht welvaart, die ook door de tabaksfabrieken, de brouwerijen, de schoenmakerijen hooger opgevoerd werd. Evenals te Horst en Deurne bestonden er vele handweverijen; door de invoering der stoommachines ging echter het huisweven, als 800 niet meer loonend, te gronde. Op het lommerrijke plein voor den Gouden Leeuw der erven P. Janssen ziet men het standbeeld van den medewerker van Bollandus, van Godfried Henskens, die te zamen in 1643 de twee eerste deelen van hun beroemd werk, de "acta sanctorum" uitgaven. De groote Jezuiet was van Venray geboortig. Het Venraysche Minderbroederklooster, in de XVIIe eeuw gesticht, bevat verschillende 805 merkwaardigheden, evenals de pastorie. Bij het station ligt de bedevaartskapel Oostrum. Meer Zuidelijk ligt de Oirlosche kerk, omstreeks 1300 gesticht en aan de H. Gertrudis gewijd en de Castenraysche kapel in 1500 gesticht, in 1665 herbouwd en in onzen tijd hersteld. 810 Onder de zeldzame gedenkzuilen van Nederland mag zeer zeker de ballonzuil in 't Rozendaal onder Venraij gerekend worden, die daar opgericht is ter herinnering aan een Franschen ballon, welke van het belegerde Parijs daar in 1870 neerkwam. Venraij is een landbouwdorp, toch bloeit er ook de industrie. Door een pas voltooiden, grooten kiezelweg door de Peel is het met Deurne verbonden.

815 **XI. Deurne.**

Ook Deurne of Deurzen, zooals de bevolking zegt, is een echt Peeldorp. De landbouw vormde liet hoofdbestaan. Een prachtig kasteel, thans aan Baron de Smeth behorende, ligt in een mooie, boomrijke omgeving. Eene afbeelding kan doen blijken, hoe mooi van stijl en afwerking dit adellijk verblijf der oude heeren van Deurne is. 820 Deurne is een schilderachtig dorp, dat prijkt met zwaar geboomte. (Woonplaats van den Voorzitter van Peelbelang, de Vereeniging die zich ten doel stelt de Peel te ontginnen en duizenden leden telt). Statige eiken verheffen hunne kruinen langs de

825 goed geplaveide wegen en tal van villa's brengen afwisseling. De markt is ruim, hier staat het groote Gemeentehuis, waarop het wapen der oude van Doirnes, op dat van Peelland.

830 Deurne is de geboorteplaats van verschillende beroemde personen, van Martinet, den natuurbeschrijver, van mevrouw Noordewier-Reddingius, de begaafde oratoriumzangeres. Het wegennet van Deurne is groot en wordt uit de gemeentekas onderhouden. Alleen de weg van Helmond, langs het kasteel naar Venraij, maakt daarop een uitzondering.

835 Deurne ligt hoog, maar toch stijgt de bodem nog naar de Peel toe. De gemeente is welvarend. Daartoe heeft het Peelbezit onder goed beheer in de eerste plaats het zijne bijgebracht, maar verder ook het oordeelkundig samengaan der landbouwers. Daarvan zouden wij een doorslaand bewijs kunnen leveren door den bloei van den Boerenbond en van zijne verschillende instellingen te omschrijven. Genoeg zij hier gezegd, dat Deurne vaak tot voorbeeld gesteld wordt voor andere plaatsen.

Het ligt aan den Staatsspoorweg, maar moet noodzakelijk eene spoorverbinding met de Noordelijk gelegen plaatsen, met Bakel, Gemert, Boekel en Uden krijgen. In Deurne vinden wij nog verschillende standaardmolens, fraaie illustraties van 't buitenleven. De groote, gerestaureerde Gothieke kerk ligt ook aan de Markt.

840 De sagen en boerenverhalen, de eigenaardigheden der bevolking hebben een kundig beschrijver gevonden in den heer Ouwering. Het karakter, het leven, doen en laten der bevolking van Deurne heeft vele trekken gemeen met die van Horst en Venraij. Toch treedt het Brabantsche meer op den voorgrond in die taal.

845 **Andere burenen.**

Merkwaardig is het, dat in de dorpen aan weerszijden der Peel, het uitzicht der woning, de taal, de kleedij en het leven in groote trekken een zelfde karakter draagt.

850 Het helt over, ook aan den Maaskant, naar het midden-Brabantsche. De meeste dorpen zijn in de lengte langs den heerweg gebouwd. Midden in het langwerpige dorp verwijdt zich de straat en staat het gemeentehuis. Het marktpleintje is vaak met linden omzoomd. Er zijn natuurlijk allerlei bijkomende omstandigheden, die deze hoofdvormen wijzigen. Zoo drong het tot stad worden Helmond, Oss, Grave meer bijeen. De eenvoud van het volk was vroeger ten duidelijkste te zien uit de woning.

855 De Peellandsche woningen hebben veel verandering ondergaan, toch treft men nog vele boerenhuizen in den antieken vorm. Ze zijn kunstloos en met hun bemoste daken en typische gevelindeeling schilderachtig. De wanden zijn laag bij den grond. In den spitsen hoogen gevel, gewoonlijk van den weg afgelegen, is de in boven en onderdeur gesplitste hoofdtoegang; boven de deur is een nisje uitgespaard voor een Lieve-Vrouwenbeeldje of een licht. Het strooien dak is behendig ineengevlochten en gelegd door een stroodekker. Treedt men de deur binnen, dan is ook de vloer van gestampte klei of hier en daar van kunstig in elkaar gelegde kiezelsteentjes, die het jaartal, een kroon en de letters van den maker doen zien. Die vloeren zijn soms eeuwen oud.

860 Voor den breeden, hoogen open schoorsteen met de haal en ijzeren vuurplaat, hangt de zwarte moor- of waterketel, daarnaast staat de groote armstoel of pretter voor grootvader, links de eikenhouten kist en aan het venster de klaptafel. Eene afbeelding hierbij kan een en ander verduidelijken.

865 Het venster dat het licht in het voorhuis werpt, is gemaakt van kleine in lood gezette ruitjes, die, als de zon er op schijnt, als forforiseeren door verweering. Rechts een trapje, dat naar het dompige opkamertje boven den kelder leidt, waar de boer slaapt. Het vee staat met de koppen voor de binnendeur aan de dwarsgang te kijken; de stal is een potstal. Het voorhuis, de goot, zijvertrekjes en de de stal zijn eigenlijk allen een. In den zomer is het onder het dikke strooien dak koel, in den winter warm.

875 De Peelboer is sober, arbeidzaam, godsdienstig en bescheiden; die getuigenis geldt zoowel voor den Oostelijk als Westelijk wonende. Daarin komen ze gelukkig overeen. Maar de nieuwere tijd doet veel verdwijnen. De woningen zijn hooger, vierkanter, beter ingedeeld, maar smakeloozer, stijlloozter en vervelender.

880 Ook de kleedij wordt gewijzigd. De gouden schuiven, lange bellen, kruisen der boerinnen verdwijnen en worden vervangen door nietszeggende prulletjes uit een Parijsche of Neurenberger fabriek. De knipmuts moet plaats maken voor een dollen hoed met veeren, die dwaas afsteekt bij het frissche, ronde gezicht. De groote muts met den toer of krans van bloemen er op wordt eerst opgezet als de jonge meisjes goed twintig jaar zijn. Dan "gaan ze aan de muts". Vóór dien tijd dragen ze hoedjes. De eerste zes weken van zwaren rouw dragen ze geen toer, maar een eenvoudige muts zonder sieraad. Daarna een muts met zwarte breede linten er op.

885 De blauwe, lange kiel wordt alleen op de veemarkt gedragen. Dat langzamerhand

890 verdwijnen van die kleedij is niet het ergste, maar wel, dat daarmede ook veelal de
soberheid, de eenvoud der zeden, de goede, oude Brabantsche en Limburgsche
gastvrijheid versmelt. Het volkskarakter wijzigt zich niet ten goede.

XII. Het Deurnesche kanaal.

895 Om den toestand van het Peelgebied vóór jaren en het leven der arbeiders goed te
teekenen, willen wij hier laten volgen een beschrijving van den kanaal-aanleg in de
Deurner Peel in 1877 en 1878, en voegen daarbij een overzicht over het leven der
arbeiders in die dagen, in hun strijd tegen het grond- en welwater bij den
kanaalaanleg.

900 De gronden der gemeente Deurne tusschen Helenaveen of het Veen en Liessel waren tot
dan altijd door de bewoners van Deurne gebruikt en het gemeentebestuur had terecht
begrepen, dat aan die onregelmatige ontginning een einde moest komen.

Ik zelf heb later onder Horst eene dergelijke turfgraverij, jaren lang tuchteloos
bedreven door de boeren, opgemeten. Het was een reuzenzaag, iedereen stak waar hij
wilde en het plan zag er aldus uit, zooals men nog op de afzonderlijke plans ten
stadhuize te Deurne kan zien.

905 Den 16 Mei 1876 op Maandag werden door Deurne de werkzaamheden onder eigen beheer
genomen. Men begon met het uitbakenen der richting van het te graven kanaal. Dit zou
vanaf de spoorhalte het veen doorsnijden in de richting der Zuid-Willemsvaart en
daarin uitloopen.

910 Hoe het terrein er uitzag bij de slechte afwatering, blijkt uit het feit dat de
ambtenaren van den Waterstaat, die met de voorloopige opname belast waren, niet
verder dan 500 M. in het terrein konden doordringen en van daar met planken en andere
hulpmiddelen moesten teruggehaald worden.

915 Van der Griendt was in de Peel begonnen en had in 1853 met Dekkers en Schellings als
directeuren de grondslagen gelegd voor en den bloei der kolonie, in de Deurner peel
deed dit de heer Hermans, naar wien de Hermanshuizen genoemd zijn. Het kanaal werd
uitgebakend door een greppel of raai tot aan de brug in den spoorwegdijk.

Het hart van het kanaal werd gegraven en de sloot 2700 M. doorgetrokken met een
afwatering naar den Heittrak tot den zoogenaamden Ouden Dam.

920 De arbeiders, die ook des winters bezig gehouden moesten worden, kruiden in dit
jaargetijde de oppervlakte van het kanaal af en wijl in dien tijd het grauwveen nog
geen waarde had, werd dit terzijde geworpen.

Het volk rond de Peel verstond nog weinig van grondwerk. Daarom moest men Duitschers
laten komen.

925 Op Driekoningendag van 1877 trok men naar Westphalen om daar de zoogenaamde "Püpen"
te werven.

Den 8 April 1877 kwamen 36 stevige Duitschers naar het veen om het werk voort te
zetten. In dit jaar moest men zich behelpen.

930 Men hield kantoor in eene oude kalkloods; er werden vijf z.g. lichtkeeten gebouwd,
houten hutten met turfwallen. De pannen moesten 800 M. ver over planken aangevoerd
worden. Tegen moeilijkheden zag men niet op, maar de natuur speelde het werk soms
rare parten. Den 14 Juni 1877 had er een wolkbreuk plaats. De stortregen viel met
stroomen neer. De gereedschappen dreven naar de middensloot en van daar naar den van
't Helenaveen afkomenden Soeloop, de afwatering van het oude befaamde Soemeer.

935 In de keet, waarin de Duitschers ingekwartierd waren stond het water een voet hoog.
Tengevolge der doorgestane ellende overleed een der Duitschers. Hij was eerst op een
draagbaar een kwartier ver in een andere woning gevoerd. De ploeg, die een harer
manschappen verloren had, hield het nu niet langer uit en keerde naar de Heimat
terug.

940 Later ging men nog meer Duitschers halen. Dit halen der Westphalers had zijn
eigenaardige bezwaren. En men moest ze wel hebben, want het volk uit de naburige
dorpen verstond het werk niet. De werver ging eerst naar het Munsterland, Benthem of
verder en liep nu de arbeiders af, om hun zijne aanbiedingen te doen. Trof hij het
iets beter, dan kon hij aan een der bazen zijn aanbieding doen, die dan de arbeiders
opriep. Nadat er genoeg volk bijeen was, begon de reis. De werver ging voorop, veelal
945 te voet. Waar men logeeren moest, huurde men een zaal, legde er stroo op den grond,
de spekkzakken onder 't hoofd en dan dicht bijeen voor de warmte.

Zoo kwam men te Venlo en hier ging men te voet naar 't veen. Toen de
spoorwegverbinding beter geworden was ging men per spoor tot de halte Helenaveen of
Deurne.

950 De Westphalers waren eigenaardige menschen, zij werkten voor twee, maar aten voor
drie, pompernikkel of zwart brood, spek en vingerdikken koek.

Zij kenden ook al het werkstaken of bollejagen, dat toen al in de Friesche venen in

955 zwang was en later als socialistische nieuwigheid aan de markt gebracht werd Men heeft dat ook eens in het Deurnerveen beproefd. Een zeventig Westphalers waren bezig met het graven van vaarten of wijken. Dit werk is niet gemakkelijk. Zoolang men in de turf laag graaft, gaat het wel. Maar dan volgt de oorspronkelijke bodem, roodzand, witzand en dan klei, die overgaat in compacten blauwe klei. Nu moet er gewerkt worden. Het welwater dringt naar boven en de arbeiders moeten den grond hoog opwerpen. Het grondwater moet aanhoudend met tonmolens opgepompt en weggewerkt worden. Toen het werk gekomen was tot het tijdstip, dat ophouden zeer schadelijk was, meenden de Westphalers een kans te moeten wagen om met looneischen voor den dag te komen, waar zij toch goed bezoldigd werden.

960 Alvorens te beginnen had ieder zich schriftelijk verbonden, nog wel op een zegel, niet meer te werken tegen het tot nog toe ontvangen loon en hen, die wilden werken van den arbeid af te houden. Dus eene zuivere, moderne staking vóór 40 jaar. 't Leven begon; de jeneverkruik, die in het veen verboden was, ging rond en uit de verte gehoord gonsde het van het gejoel in de wijken, als een bijenzwerm. De eischen werden door afgevaardigden overgebracht en, omdat ze onredelijk waren, afgeslagen. Toen ging men aan 't dreigen en de directie gaf niet toe. De Westphalers staken nu de hoofden bijeen en vonden het stilliggen nadeelig; de raddraaiers stonden ten slotte alleen. Het waren de meest luie arbeiders en de grootste schreeuwers. Zij werden ontslagen. Sinds dit voorval moest men van de Westphalers niets meer hebben en men zette arbeiders uit de omgeving aan 't werk, die het tot heden nog doen. Bij den kanaalaanleg had men met verschillende bezwaren te kampen. De oerbodem ligt onder het veen. Graaft men daarin, dan treft men wellen, die het zand omhoog jagen en treft men groen of drijfzand, zoodat de bodem zich opzet en het kanaal ondiep wordt. Op die plaatsen moet men dan later nog eens aan 't werk en uitdiepen. In 1878 werd de brug aan Hermanshuizen gebouwd, 8400 M. van de Noordervaart. De directie keet van den aannemer der sluis aan de Noordervaart verplaatste men naar de brug. Het werd de opzichterswoning, om later door een flink gebouw vervangen te worden. De zandweg naar

980 Heittrak werd aangelegd. Het kanaal bleek goed te werken. Hoe deze aanleg het bedrijf ten goede kwam blijkt daaruit dat in 1878 reeds 181 schepen turf geladen waren, die 60 mille opbrachten. Hoe de aanleg ook aan de afwatering ten goede is gekomen kan men uit het volgende zien.

985 De boeren waren destijds nog tegen alle nieuwigheid. In het begin van de kanaalgraverij, kwamen de boeren met rieken en schoppen, om den aanleg gewelddadig te beletten, zij riepen overal om hulp, want hunne landerijen zouden onder water schieten. De verzekering van het bestuur, dat het tegendeel zou gebeuren, vond geen geloof. Maar het bleek dat alles droogliep en in warme zomers vraagt men om opstopping ter bevloeiing.

990 De hoge ligging van het veen, zegt het vanzelf, dat het water wel weg wil, als er maar gelegenheid, is. Zoo is het in Helenaveen ook met het onpeilbare Soemeer gegaan. Een enkele sloot maakt het droog en de modder bleef achter en werd van zelf tot baggerturf.

995

XIII. Horst, Sevenum, Maasbree, Helden en Meijel.

1000 De drie dorpen Venraij, Horst en Sevenum hebben in grondgesteldheid, in bouworde der hoeven en woningen, in het karakter der bewoners, in het wezen van het landbouwbedrijf, in hun welvarendheid veel met elkander gemeen. Horst en Sevenum waren vroeger ééne burgerlijke gemeente, alhoewel het twee aparte heerlijkheden waren geweest. Op de grenzen stonden palen waarop aan de eene zijde Horst, aan de andere zijde Sevenum uitgehouwen was, met het jaartal 1743.

1005 Horst heeft eene oppervlakte van 8000 hectaren. Het dankt zijn naam aan eene met hout begroeide hoogte. De Kerk van Horst is eene Gothieke Kerk uit de 15e eeuw, die van Sevenum uit het begin der 16e, omdat Hertog Karel aan het Kerspel Sevenum voor de timmering der Kerk en toren vergunde 70 hectaren grond te verkoopen. Merkwaardigheden der Kerk van Horst zijn, steenen doopvont 11e eeuw, een zeer oud beeld der H. Wilgefortis, een mooi Marianum of dubbelbeeld, een prachtige monstrans uit de XVe eeuw, beschilderde kastdeuren uit de 15e eeuw, tafereelen voorstellende uit het leven van den H. Eloij, verder paramenten. Buiten de kerk een Ecce Homo met de Missa Bolsena.

1010 Zeer oude gehuchten zijn: Oostenrijk, Meldersloo, Hegelsom, Meteryck, Schadyck, Middelick en Berckel. In de laatste helft der vorige eeuw is het dorp Amerika ontstaan met eene halte aan den spoorweg en door een grintweg met Horst en Griendtsveen verbonden.

1015 Horst is door het verkoopen van het bovenveen der Peelgronden, door het verpachten

der gemeente-eigendommen in goeden doen gekomen.

1020 Datzelfde geldt ook van Sevenum of "Zerum", zooals het volk zegt. Sevenum had vroeger vele kasteelen: Donck, Schenckenburg. Maasbree ten zuiden van Sevenum heeft in zijn Westelijk gedeelte geheel het karakter eener Peeltgemeente. De onvoltooide Noordervaart loopt langs het oude Kasteel der van Lom's van Westring, dat door herhaalde vernieling thans tot eene gewone boerderij afgezakt is.

1025 Daaraan sluit Helden, eveneens doorsneden door de Noordervaart langs het oude slot te Aersen en langs het Westen afgesloten door de Helenavaart en het afwateringskanaal naar de Maas. Meijel daarnaast, vormt met Nederweert en Weert de brug van Oost naar West over de Peel en sluiten deze af.

Zij hebben alle, in meerdere of mindere mate, maar toch alle tot hun profijt, de voortschrijdende ontginning der peel mede gemaakt.

1030 Wanneer eenmaal de ontginning der Peel voor goed in haar geheel begonnen is, zullen zij ook den welvaartbrengenden invloed van dit grootsche werk ondervinden.

XIV. Asten en Ommel.

1035 Asten heeft een naam, die men op twee wijzen verklaren kan als a-steen of waterkasteel, of aste=bosch. Het is een oud dorp, dat dikwijls door vijandelijke legertroepen bezocht is. In 1435 telde het al 342 haardsteden. Door de slechte tijden was dat aantal in 1526 tot op 283 teruggelopen, in 1736 tot 266, en in 1771 gestegen tot 371. Asten lag vroeger vrij afgelegen, maar is in onze tijden door kanaal, grintwegen en een tram met de omgeving verbonden. Het dorp is door de exploitatie van zijne Peel sterk vooruit gegaan, ook geldelijk.

1040 Op een afstand van het dorp vindt men de bouwvallen van het kasteel.

Het kasteel werd in het quohier omschreven ais: Casteel met hof, cingels en waranda. De voorhuijsingen van het kasteel, sijnde twee woningen, bewoond door twee hoevenaars, verder de Wolfsberg en de Eikelhof.

1045 In een oude beschrijving leest men over Asten: Dit dorp heeft syne costuijmen apart, te weten met den lande van Cuijck, hebbende oock verscheijden jaermerckten, waarvan die vermaerste coomt in November ende dat om de kneghten en maghden, dewelcke alsdan op de merckt voor een ieder te huer staen.

1050 Dit dorp is oock gerechtigd om te torven in de moer, den Peel ghenaemt. Daer is eene fraije parochiekercke, gheweijt ter eere ons L. Vrouwe presentatie, sijnde een personaetschap, waarvan collateur is den Abdt van Floreff.

Het eerste uitgeeven van Asten: Wenceslaus van Brabant en Johanna enz. Asten hooge ende smale gerichte, Om de menigvuldige goede en ghetrouwe diensten onsen gneminden man Peter Cotereel hoogen gerichte ende heerlyckheydt van den dorpe Asten anno 1362.

1055 Ommel is afgeleid van *Ommen* en *loo*, rondom in 't bosch. Ommel is sinds eeuwen bekend om zijne bedevaart. Een beeldje van O. L. Vr. wordt hier vereerd en in 1444 werd de kapel reeds ingewijd. Wichmans (Brab. Mar. 388-389) verhaalt, dat omstreeks 1400 zeker koopman Jan van der Haven op zee in groot gevaar verkeerend, beloofde te Ommel eene Kapel te stichten, als hij behouden bleef. Hij deed dit. Eene schilderij in de

1060 kapel stelt den storm op zee voor. Bij de kapel werd een klooster gesticht. In 1648 werd het klooster door de Hoogmogende vernietigd. De aanwezige nonnen mochten tot haar sterven blijven wonen. In 1706 werd het klooster en de goederen verkocht, die door de baronesse Anna van Deurne, over 3500 gl. voor de nonnen gekocht werden. In

1065 1785 Willem Verdeuseldonk twee camers van het clooster te Ommel het vischvijver, of Kapeldijk cloosterdreef en potery, het oude huis van 't clooster met de schuur tot de deure en hofkeete. In 1732 werd het klooster na allerlei wederwaardigheden gesloten, de nonnen trokken naar Nunhem, waar ze een nieuw klooster stichtten. Ook dit werd in 1798 gesloten; de religieusen gingen toen op Warenberg bij Haelen wonen, waar ook het Ommelsche beeldje verbleef dat in 1812 naar Asten gebracht werd.

1070 De vervallen kapel van Ommel werd herbouwd en in 1843 ingezegend.

In eene oude beschrijving leest men nog over Ommel:

Op seeckere plaetse, ghenaemt Ommele onder Asten, is ghelegen een vrouwenklooster van den derden regel van St. Franciscus, hebbende eene seer schoone Capelle, daer O. L. V. patronesse is. Plaetse seer fameux door de groote devotie ende miracelen, die daar in menichvuldicheijdt geschiet sijn.

1075 In Asten gaven de Staten de hooge betrekkingen aan vreemden

1760-1782 was Jacobus Losecaat drossard,

Leendert van Riet, president schepen,

Pieter Zijnen, vice-president,

1080 Jacobus Losecaat, secretaris.

XV. Gemert, Boekel, Uden, Zeeland.

1085 Dat Peellandsche vindt men echter zuiverder en meer expressief in Bakel en in Gemert, de oudadellijke zetelplaats der Duitsche ridders. Gemert heeft iets voornaams in zijn gewonen gang behouden. Ook in den edelen eenvoud en de ouderwetsche goede trouw. De gilden bestaan er nog, trekken nog op in groen en rose costuums met kuithozen en steek. Tot voor eenige jaren dronk men er nog bier uit de blauwe steenen kannetjes. Burendiensten houdt men bij, maar bovenal hecht men er nog vast en onwrikbaar aan den godsdienst. Mr. E. Scheidius is heer van Gemert.

1090 Tegen het dorp geleund, ligt het groote slot der Dietsche Orde, waarvan nog een gedeelte prijkt in den ouden vorm, zooals uit de afbeelding te zien is. Een krans van hooge linden omwuift het. Naast het slot ligt de ruime parochiekerk, met het koor naar het dorp gericht.

1095 Gemert doet aan handel en industrie, maar heeft dringend behoefte aan betere verbinding met de buitenwereld, liefst een degelijke spoorverbinding. Merkwaardig is het nabijgelegen Handel met zijne bedevaart. De schaduwrijke weg is verlevendigd met sierlijke kapelletjes. Verder op ligt een Capucijnenklooster en liet, door Jan de Brouwer voor twee eeuwen gestichte, idiotengesticht Padua, deels op Gemertschen, deels op Boekelschen grond.

1100 De stichter deed er harden pionniersarbeid. Hij zwoegde met zijne helpers om den grond te ontginnen en vruchtbaar te maken. Die arbeid is hem onder Gods zegen gelukt en draagt nog vruchten.

1105 Boekel is een landbouwdorp met een zeer eenvoudige kerk, van 't model zooals de Staat der Nederlanden er deed bouwen, toen hij voor een 80 jaar ging subsidieeren.

't Is te hopen, dat in dat rijke dorp nog eens een waardige kerk verrijze, zij het dan ook niet naast het miniatuur-gemeentehuisje. Een weldadige indruk maakt de nieuwerwetsche zuivelfabriek, die men trouwens bijna op ieder dorp van beteekenis vindt.

1110 Meer noordelijk ligt Volkel, dan zien wij de koepelkerk van Uden.

Uden is bekend door zijn markten, 't Is een vroolijk, mooi dorp. Kort bij ligt het tijdelijke vluchtelingenkamp der Belgen, slachtoffers van den rampzaligen krijg, die hun vaderland verwoestte en hen over de grenzen dreef. Uden ligt aan den N.B.D.S., evenals Mill. Dieper het land in naar het noorden ligt het aanzienlijke en rijke dorp Zeeland.

1115 Daar komen wij in het vroegere land van Ravestein, waar verschillende flinke landbouwdorpen liggen op het Maasdiluvium als Heesch, Reek, Velp. Daar ligt ook de oude veste Grave, die in oorlogstijd steeds het schild was en de schutse van het omringende land. Het heeft zijne beste krachten moeten brengen op het altaar des vaderlands, maar het heeft Grave weinig winst of voordeel opgeleverd. Het is vereenzaamd en afgesloten blijven liggen. Alleen de verwaarloosde Maas moest helpen en dat hielp weinig.

1120 Hopen wij, dat de komende buurtspoorweg alles goed zal maken, het fraai stedeke uit zijn isolement zal verlossen en leven, beweging en verhooging van welvaart zal brengen.

1125

XVI. Mill, Wanroij, St. Antonis, Loon, Boxmeer.

1130 De hooge, vierkante Millsche toren schijnt hoog te zijn of hoog te staan, want men kan hem van alle kanten zien. Mill is een zindelijk, boomrijk dorp met tal van nieuwe inrichtingen, klompenfabrieken en kleinindustrie. Een oude kapelruïne, het kasteeltje Aldendriel herinneren aan vergane tijden. Kortbij ligt de groote ontginning de Princepeel met Mill en Volkel door een grintweg verbonden.

1135 Wij zijn nu aan den Oostkant der Peel; Wanroij met zijn gunstig bekende uitspanning "het Fortuijn" Ledeakker, St. Antonis, Sambeeksche hoek volgen meer Zuidelijk. Zij zijn zichtbaar opgekomen door de ontginningen en de verbeterde zuivelbereiding, de pluimveeteelt; de coöperatie heeft ook hier wonderen gedaan.

Een nieuwe weg verbindt deze dorpen met Overloon, ook gedeeltelijk vernieuwd, en met Venray.

1140 De oude marktplaats en bedevaartplaats voor de Peeldorpen was het oude vlek Boxmeer, zetelplaats der Heeren van 's Heerenberg, die op het kasteel verbleven, dat thans in een ziekenhuis veranderd is. Boxmeer heeft steeds het stadsche karakter behouden.

1145 Aldus hebben wij den toer om de Peel gemaakt, hebben gezien hoe de uitvinding en het gebruik van den kunstmest macht en kracht aan den ontginner gegeven heeft om groote stukken heide en Peel tot vruchtbaar land te maken. Steeds wordt het aantal H.A., dat onder den ploeg genomen is grooter, het wast met de honderden. Wel is er tijdelijk een gedwongen stilstand gekomen, maar nu de oorlog ten einde is, begint het leven in de Peel opnieuw en op grooter schaal.

XVII. Wat heeft nu de Peel nodig ?

1150 Nog vele duizenden en duizenden, 60.000 hectaren Peel liggen er onaangeroerd. Deze moeten ontgonnen worden. Maar de welvaart van al die groote dorpen, die wij bezochten, moet opgevoerd worden, moet verhoogd worden door betere verbinding met de buitenwereld.

1155 Het vervoer der verkochte producten, de aanvoer van meststoffen, machines moet snel plaats kunnen hebben. De boer, de ontginner, moet geen dag kwijt zijn, zooals nu voor het afhalen van een halve kar kaïnit of Thomasslakken, voor afleveren van een paar varkens. Tijd is geld, ook voor de boerderij en zeker in het ontginningsbedrijf. Het vee moet niet langs de lange wegen afgemat ter markt komen, maar in korten tijd of afgeleverd zijn, of bij niet verkoop spoedig in weide of stal terug zijn. Dan kan er orde blijven en wordt geen tijd onnoodig verkwist.

1160 Een dergelijke groote, alles omvattende, alles bijeen brengende verbinding is tot nog toe in de Peelstreek onbekend. De wegen alleen zijn niet alleen genoeg voor de eischen van den nieuweren tijd. Snelheid is een groote factor geworden. Daar moeten kanalen en wegen komen.

1165 En een spoorweg. Een buurtspoorweg, is het geschikste verkeersmiddel voor het platteland met de omgeving.

De buurtspoorweg bevordert de algemeene belangen doordat hij de normale breedte heeft en toelaat, zonder overlading, van verre producten te laten komen of die overal heen te zenden. Hij bevordert ook de afzonderlijke belangen der gemeenten, der gehuchten, der fabrieken en industrieën ter plaatse, lost en laadt, waar 't nodig is. Hij gaat tot het volk, terwijl bij de groote spoorwegen het volk tot den spoorweg gaat. Hij verbindt met zijne lijnen, die langs dorp en gehucht gelegd zijn, de geheele streek innig.

1170 Een dergelijke spoorweg op normale breedte, die de geheele Peel omvat en doorsnijdt, is voor de normale ontwikkeling dier streek, voor de toekomst dringend nodig.

1175 Daarom is door het Bestuur van den N.B.D.S. te Gennep thans opgenomen in de S.Sp.w., dat de streek dóór en dóór kent uit de practijk en den bijzonder goedgaanden Maasbuurt-spoorweg exploiteert, een algemeen plan ontworpen, waarvan bereids de groote bijzondere kaarten vervaardigd zijn door een staf van landmeters, opzichters en ingenieurs.

1180 Uit het afgedrukt kaartje ziet men met hoeveel overleg dit ontworpen is. Vele gemeentebesturen hebben hunne ingenomenheid met het plan betuigd, dat eene eerste vereischte en noodzakelijkheid is om deze streek vooruit te helpen en de schatkamers der Peel te ontsluiten.

1185 't Ware te wenschen, dat alle overheden, alle bestuurslichamen, alle particulieren van invloed, alle geestelijke en wereldlijke personen, niemand uitgezonderd, zich opmaakten, om dat schoone plan te steunen met al de kracht die in hen is. Want het gaat hier niet om een gewoon belang, maar om de toekomst, de welvaart, den bloei eener streek van duizend vierkante Kilometers.

1190 Het geldt hier een echt vaderlandsch belang, dat niet zal nalaten zijn gunstigen invloed uit te oefenen op het leven, den handel, de industrie van een aanzienlijk stuk van Brabant en Limburg. Wie wil en kan, hij steune de ontwikkeling der Peelstreek door mede te werken met woord en daad aan de tot standkoming van den Peelbuurtspoorweg. Dan doet hij een goed, een verdienstelijk werk.

1195 Zoo schreven we al lang en hamerden ook vroeger op datzelfde aambeeld. Reeds jaren. En zie, er is licht gekomen, hulp, vrij onverwacht door de geboorte van "Peelbelang".

XVIII. "Peelbelang".

1200 Nadat de N.B.D.S. het spoornet in de Peel propageerde en wij daarvoor schrijvende, sprekende en betoogende rond gegaan waren door vele dorpen en steden, ontstond in 1918 eene beweging van andere zijde, om de Peel door kanalen en wegeaanleg, door ontginning in 't groot dienstbaar te maken aan de algemeene voedselvoorziening. De heeren van Beek, burgemeester van Deurne en K. Dilling, Hoofdambtenaar der Ned. Heidemaatschappij namen daartoe het initiatief. Zij verbonden zich met verschillende Kamerleden, om het plan te verwezenlijken. Na zeer druk bezochte vergaderingen te Deurne en Venraij, waarbij de heer Jr. Max Bongaerts, Kamerlid, de technische oplossing van het vraagstuk duidelijk uiteenzette, werd besloten de beide acties, die der sporen en der kanalen te vereenigen.

1205 Sterk door eendracht werd propaganda gemaakt voor de Peelontginning in vele steden en dorpen, bijzonder door den heer K. Dilling, waarbij schrijver dezès sterk medehielp.

1210 De vereeniging werd overal met genoegen ingeleid. Men begreep 't groote belang van het doel, dat de Vereeniging voorstond. Spoedig

telde ze 3000 leden.

Nu staat ze er, gesteund door velen, als het groote werktuig, dat door zijn kracht een halve provincie van woestenij tot akker en tuin moet maken.

1215 Het Bestuur is gesplitst in drie groote Commissies, die van ontginning en wegen, die der sporen en die der kanalen. Aan werklust ontbreekt het niet en men zit niet stil. Daarvan zullen de spoedig te nemen besluiten in in Kamer en Provinciale Staten getuigen.

1220 Aller hulp is noodig voor een zoo groot werk. Dat men zich aansluite en lid worde. Zestigduizend hectaren woeste gronden roepen luide om bebouwing, beplanting en bewoning.

Ieder Nederlander, ieder goed vaderlander is verplicht aan dit edele, grootsche doel mede te werken.

Dit is ons slotwoord.

1225

Enkele data uit de wordingsgeschiedenis van Helenaveen en het Kanaal.

Concessie voor J. van de Griendt tot het graven van een kanaal uit de Noordervaart naar het Helenaveen.

Beschikking Minister 14 September 1853 no. 156 - 3 afdeling A.

1230 Concessie bij Kon. besluit van 23 Febr. 1880 no. 3 en daarop gevolgde ministerieele van 3 Maart 1880 no. 4 voor:

a. doortrekking der Helenavaart;

b. maken bassin bij de halte Helenaveen;

1235 c. vervoeren en ontginnen van 300 hectaren peelgronden onder Horst en 600 hectaren onder Deurne en Liessel.

De prospectus van de op te richten Maatschappij Helenaveen, gedrukt 's-Hertogenbosch bij Lutkie en Cranenburg werd uitgegeven A° 1857 en was onderteekend door Jan van de Griendt, Nicolaas van de Griendt en George Jan Willem Carp.

Het maatschappelijk kapitaal werd vastgesteld op een millioen gulden.

1240 Het verslag over het Peelonderzoek van de hand van den aspirant-ingenieur van den Waterstaat, L. A. Reuvens, was A° 1854 verschenen met 2 kaarten.

1) Vergelijk Paringet, Memoriael blz. 473-475.

1245

Personenregister

Smolenaers te Meijel.....	3
Jan Heer van Cuyck en zijne zonen.....	4
Jan Bock van Meer.....	4
Hertog Jan van Brabant.....	4
Johan van de Griendt, opzichter van den Waterstaat te 's Hertogenbosch.....	4
echtgenoot van Van de Griendt Helena Panis.....	4
heer Roelvink bij St. Anthonis.....	5
heer P. de Wit aan den Domp.....	5
Lambrechtsen van Rithem.....	5
Romeinschen hoofdman.....	5
Titus Valonius Ursus.....	5
August Sassen.....	7
heer Maas.....	8
Michiel van Craij.....	8
Joost de Veth, bierbrouwer en schepen.....	8
Iodewijk Wichel.....	8
Ds. Hanewinkel.....	8
Gebr. van Thiel uit Helmond.....	9
Hoogmogende Staten van Holland.....	9
heer Moris is weer naar Parijs vertrokken.....	11
Cuypers.....	11
de Naayer uit Brussel.....	11
Gerard III, Graaf van Gelder.....	12
Gijsbrecht van der Gaet, pastoor van Venray.....	12
Louis Custers.....	13
den koster H. A. Vermeulen.....	13
Pothast.....	13
Marten Schenck van Blijenbeeck.....	13
P. Janssen.....	13
medewerker van Bollandus.....	13

Godfried Henskens.....	13
Baron de Smeth behorende.....	13
Martinet, den natuurbeschrijver.....	14
mevrouw Noordewier-Reddingius, de begaafde oratoriumzangeres.....	14
Ouwerling.....	14
Van der Griendt.....	15
Dekkers.....	15
Schellings.....	15
Hermans.....	15
overleed een der Duitschers.....	15
Hertog Karel.....	16
H. Wilgefertis.....	16
van Lom's van Westring.....	17
Abdt van Floreff.....	17
Wenceslaus van Brabant en Johanna.....	17
Peter Cotereel.....	17
Wichmans (Brab. Mar. 388-389).....	17
koopman Jan van der Haven.....	17
Willem Verdeuseltonk.....	17
Jacobus Losecaat drossard.....	17
Leendert van Riet, president schepen.....	17
Pieter Zijnen, vice-president.....	17
Jacobus Losecaat, secretaris.....	17
Mr. E. Scheidius is heer van Gemert.....	18
Jan de Brouwer.....	18
van Beek, burgemeester van Deurne.....	19
K. Dilling, Hoofdambtenaar der Ned. Heidemaatschappij.....	19
Jr. Max Bongaerts, Kamerlid.....	19
Lutkie en Cranenburg.....	20
Nicolaas van de Griendt.....	20
George Jan Willem Carp.....	20
aspirant-ingenieur van den Waterstaat, L. A. Reuvens.....	20

Plaatsnamenregister

Venraij.....	12
XI. Deurne.....	13
Het Deurnesche kanaal.....	15
Horst, Sevenum, Maasbree, Helden en Meijel.....	16
Asten en Ommel.....	17
Gemert, Boekel, Uden, Zeeland.....	18
Mill, Wanroij, St. Antonis, Loon, Boxmeer.....	18

Boeken en tijdschriftartikelen

Hanewinckel, in zijn "Reijze door de Majorije".....	2
de Bello Gallico van Julius Caesar.....	2
Paringet, Memoriael blz. 473-475.....	20

Data

heylighen Paesdach 20 April 1308.....	4
1 Maart 1325.....	4
in 1910 daar tegen over de Deurnesche Peel bij Meijel.....	5
van 1648-1672 stond hier de noodkerk voor de parochieën Deurne.....	9
in 1884 de heeren van de Griendt den Horster Peel kochten.....	11
De oude beschildering is in 1874 gerestaureerd.....	13
De parochie is zeer uitgestrekt en had in 1658 reeds 5 onderkapellen.....	13
in 1643 de twee eerste deelen van hun beroemd werk, de "acta sanctorum" uitgaven..	13
16 Mei 1876.....	15
Op Driekoningendag van 1877.....	15
8 April 1877.....	15
Den 14 Juni 1877 had er een wolkbreuk plaats.....	15
dorpe Asten anno 1362.....	17
In 1706 werd het klooster en de goederen verkocht.....	17